

Forum for Samtidshistories Intervjuprosjekt

Utskrift av intervju med

Ronald Bye
28. november 2007

Intervjuere:
Trond Bergh
Idar Helle
Knut Kjeldstadli

Transkribert av
Inger Hilde Killerud

Bearbeidet av
Jan Gausemel

Forum for Samtidshistorie
Institutt for arkeologi, konservering og historiske studier
Universitetet i Oslo
November 2010

Kjeldstadli: Ja, jeg vil gjerne begynne med et spørsmål om, hva skal vi kalle det, de tidlige formende åra. Du har jo bakgrunn med foreldre fra arbeiderbevegelsen, og du har gått i læra. Hvordan tenker du om den generasjonen tillitsvalgte? Hva var det man lærte den veien?

Bye: Jeg tror at barndomsåra, de tidlige ungdomsåra, hjemmemiljøet, formet meg slik at det fikk innflytelse for mye av resten av mitt politiske liv. Det hersker det ingen tvil om. Jeg pleier å nevne at faren min var partimann, og han holdt Arbeiderbladet, selvfølgelig. Han leste Arbeiderbladet, lederen og Martin Tranmæls budskap, da visste han hva han skulle mene resten av dagen. Det med den grunnleggende holdningen og lojaliteten til partiet – jeg pleier også å si at faren min trudde ikke på Gud, han trudde på Gerhardsen, og det var liksom det som gjennomsyret familien. Og jeg blei jo leid inn i arbeiderbevegelsen som syvåring, jeg var på mitt første partimøte som syvåring. Da ble jeg tatt med av mora og faren min ned i Oslo Arbeidersamfund, da fikk de ha med seg unga på partimøtene. Vi blei jo riktignok sendt opp i en liten sal oppe, men vi kom ned enkelte ganger og fikk sitte på galleriet og bivåne. Jeg fortalte her om dagen noen venner at det første møtet med Martin Tranmæl var i Oslo Arbeidersamfund. Det sto en stutt mann, nesten flintskallet, på talerstolen og var sint. Vi skjønnte ikke noe, men han var sint. Det vi heller ikke skjønnte, var hvorfor folk klappa så veldig for den sinte mannen som skjelte dem ut [latter]. Så det var mitt første møte med den organiserte arbeiderbevegelsen. Men jeg er født inn i den, pleier jeg å si.

Kjeldstadli: Det er jo flere i din generasjon som har noe av den samme bakgrunnen, det å ha en fagutdanning, så være en periode i jobb og så gå inn i verv. Hvis du skulle sammenligne den treninga eller den forminga som dere fikk, med det du seinere vel har kalt ”teflongenerasjonen”, hva er forskjellen?

Bye: Nei, det er vanskelig å si. På mange måter blei vi født inn i det, og vi levde oss inn i det. Jeg tror at det følelsemessige forholdet, klassetilhørigheten, hvis jeg kan bruke sånne ord, preget oss sterkere enn den ”teflon- og respatexutgaven” som vi nå har. Jeg har på følelsen at vi levde mer på innsida, jeg tror mine år som maskinreparatør, maskinreparatørlærling, bidro til at jeg kom på innsida, mine år ute i landet, jeg jobbet og bodde i Distrikts-Norge, betydde at jeg kom på innsida.

Kjeldstadli: Innsida av hva?

Bye: Innsida av bevegelsen, innsida av holdninger, tilknytningen. Nå har jeg vel inntrykk av at man kommer utenfra, kjøper eller tar et medlemskap og nærmer seg arbeiderbevegelsen ikke fra det samme utgangspunktet som jeg hadde. Jeg finner ikke det så veldig merkverdig, men jeg bare konstaterer at sånn er det, det var mye bedre i gamle dager. [Latter]. Nei, det følelsemessige forholdet og det å ha levd seg inn i det trur jeg skiller veldig sterkt. Men til gjengjeld, selvfølgelig, har du jo langt kunnskapsrikere unge mennesker, mange dyktige unge mennesker. Det er ikke sånn at det diskvalifiserer nye generasjoner, men det er en forskjell på oss. Helt åpenbart. Det skulle bare mangle.

Kjeldstadli: De forskjellene – du behøver ikke å begynne å nevne navn og henge det på noen spesielle enkeltpersoner i dagens ledende generasjon, men –

Bye: Jeg gjør gjerne det, jeg [latter].

Kjeldstadli: – men jeg tenker om er det en, skal vi si, forskjell i holdning og stil, er det en forskjell i standpunkter, eller begge deler?

Bye: Ja, det er vel en blanding, men det er en forskjell i holdning og stil. Jeg opplever i hvert fall det. Som jeg sa, de oppveier i dyktighet. Jeg var på sånn mimreaften her om kvelden, og da pleier vi å kalle Reiulf Steen for ”unge Steen”. Han holdt et retorisk foredrag og pekte i veldig sterk grad på at vi som gikk inn, vi hadde en følelse som var sterkere tilknyttet – vi var glad i partiet. De følelsene er ikke til stede nå, du kan finne unntak, men når jeg ser på en del av disse som nå opererer, så synes jeg ikke at jeg registrerer det altså. Politikk er veldig mye tale om følelser. Og igjen tilbake til Martin Tranmæl som da i løpet av de foredragene jeg hørte han holdt, ikke sa noe annet enn ”oppad, fremad” og så videre, men som var voldsomt følelsesladet, han hadde innlevelse, tro på det han sto for.

Kjeldstadli: Hvordan kom du inn i det første vervet? Var det som faglig sekretær i AUF, og Progress, det er det som ligger oppe ved –

Bye: – Carl Berner, det lå ved Carl Berner. Nå er det kjøpesenter, selvfølgelig.

Kjeldstadli: Ok.

Bye: [latter]

Kjeldstadli: Transitt. Og så videre.

Bye: Nei, det første tillitsvervet fikk jeg vel liksom litt i blandingen av at jeg blei formann i Høyenhall/Manglerud AUF, og så blei jeg formann i lærlinggruppa til Jern og Metall i Oslo. Det var de første – ja, også var jeg funksjonær for *Aktuell*.

Kjeldstadli: Sier du det? Ja. Det er også en linje.

Bergh: Du ble jo politisk moden mot slutten av 1950-tallet og utover på 1960-tallet, som jo på mange måter var Arbeiderpartiets storhetstid. Og du har fulgt norsk politikk både som sentral aktør og observatør helt fram til i dag. Noe av det vi kunne være interessert i, er jo å få høre hvordan du har opplevd utviklingen og utviklingstendensene, altså endringer både i politisk kultur og i politiske holdninger på ulike nivåer. Det jeg kan ha lyst til å spørre deg først om da, er: Hvordan opplevde du, særlig fra ditt ståsted i fagbevegelsen, den politiske og den faglige utviklingen på 1960-tallet? Jeg har et inntrykk av at du etter hvert fikk en del kritiske synspunkter på hvordan utviklingen gikk utover 1960-tallet som kom til å forme deg lite grann. Er det en riktig forståelse?

Bye: Ja, du vet, du går ikke og observerer din egen utvikling. Det er mulig at det skjedde en modning, og etter hvert fikk du jo en del opplevelser som bidro til formingen av mine holdninger og så videre. Men jeg kan ikke sette fingeren på noe helt sånn konkret. Det var til dels begivenheter som gikk på tvers av den holdningen jeg var oppdratt i og hadde med meg, og så var det nye ting som kom inn i bildet. Jeg opplevde jo fra jeg begynte som læregutt på Progress et veldig aktivt politisk miljø på arbeidsplassen. Det forsvant etter hvert. Arbeiderpartiet svekket sitt meget gode kontaktapparat etter hvert utover i 1960-åra, og politiseringen av fagbevegelsen, på arbeidsplassen, blei mindre og mindre. Den klassiske greia med kampen med kommunistene ebbet jo også ut i de åra. Det var et eller annet som glapp. Men jeg henfører det litt mer til 1970-åra enn til 1960-åra. Vi var flinkere til å drive kursarbeid og opplysningsarbeid. Tillitsmannsoppbygningen var meget god i begynnelsen av de tidene jeg var aktiv, og blei delvis svakere og svakere. Det har vel med at arbeiderbevegelsen ikke klarte å opprettholde den form for aktivitet, og det hadde vel noe

også med samfunnsutviklingen å gjøre. Man gikk ikke på kveldskurs i AUF for å lære organisasjonsteknikk, for eksempel, noe som nå synes tydelig at de ikke har lært. [Latter]

Bergh: Så på sett og vis en slags begynnende forvitring på 1960-tallet allerede?

Bye: Ja, jeg vil være enig med deg i det.

Bergh: Er det en sammenheng der mellom en opplevelse av en slik utvikling og det arbeidet du blir involvert i på slutten av 1960-tallet med et handlingsprogram for LO?

Bye: Ja, handlingsprogrammet – ideen til det var Bjartmar Gjerdes. Han satt da i AOF [Arbeiderbevegelsens opplysningsforbund] og stelte med opplysningsarbeid, og han hadde en sterk følelse av at her måtte det gjøres noe for å opprettholde den faglig-politiske sammenvevningen mellom partiet og fagbevegelsen. Og den fikk han ”solgt” til Tor Aspengren, som da egentlig fremstår som far til dette handlingsprogrammet. Dette handlingsprogrammet blei jo til dels parallellkjørt med Arbeiderpartiets program for den perioden. Til å begynne med var Haakon sur. Han lurte på hva dette var, om fagbevegelsen skapte seg et eget politisk program. Men etter hvert så viste det sin berettigelse, og så vidt jeg veit, lever det handlingsprogrammet fortsatt. Det spiller ikke den samme rollen. Det blei skapt, for en kort periode, veldig stor entusiasme politisk i fagbevegelsen igjen, for så å begynne å dale nedover.

Bergh: Akkurat. På mange måter kan man kanskje si at dette bidro til å endre fagbevegelsens karakter, altså den fikk en mye bredere politisk agenda, og enkelte kunne jo lure på hvor går grensen mellom faglig og partipolitisk virksomhet? Tenkte du litt rundt rollefordelingen mellom fagbevegelsen og partiet?

Bye: Jeg gjorde ikke det da. Men din beskrivelse er jo riktig. For oss som var midt oppe i det, var det om å gjøre å forsøke å repolitisere fagbevegelsen slik at vi kunne få opp det faglig-politiske samarbeidet på en annen måte. Det lyktes jo en stund, da, med et ganske omfattende engasjement omkring handlingsprogrammet.

Bergh: Så det hadde ikke noe å gjøre med at man så at det kanskje var mer realistisk, større muligheter for å repolitisere arbeiderbevegelsen gjennom fagbevegelsen enn gjennom partiet?

Bye: Nei, jeg tror ikke vi tenkte sånn, nei.

Bergh: Nei.

Bye: Det var rett og slett å få opp engasjementet om faglig-politisk samarbeid.

Kjeldstadli: Du beskrev for litt sia dette skiftet i aktivitet og holdning særlig på arbeidsplassene. Når man leser kommentarene den gang og også de sitatene, så føler man at det er en slags dobbelthet i det. På den ene sida er det en slags beklagelse, det er på en måte leit at det ble slik, men samtidig må vi være realistiske. Slik er det, og dette skiftet må vi legge til grunn for politikken. Jeg veit ikke om jeg har overlest utsagnet her, men vi kan si at å tro på at dere skulle holde fast på den gamle stilen, det er illusjon. Nå må vi legge til grunn den faktiske orienteringa, dere sier at befolkninga er konservativ, eller til og med reaksjonær, på et tidspunkt. Men sånn er det bare, og da må man på en måte forholde seg til virkeligheten. Det er mulig jeg leser for mye inn i det her, men –

Bye: Neida, jeg trur du har rett. Det kommer nok til syne en slags dobbelthet. Med litt sorg i hjertet måtte jeg konstatere at sånn er det, og da hadde jeg vel såpass mye realistisk sans at det fikk jeg forholde meg til, men ikke med like stor begeistring hver gang. Nei, du vet, det ville vært ille hvis man ikke klarte å fange opp strømningene i samfunnet når du så at samfunnet blei så totalt annerledes enn det vi var vant med. Jeg skal ikke gå inn på barndommen og de forholdene som vi levde under, og hvordan levestandarden økte i 1960-åra og 1970-åra. Jeg pleier – ja, det er litt langt fremme – å nevne at da jeg blei samferdselsminister, var telefonkøen det største problemet som blei lagt på mitt bord. Nå går folk med to–tre telefoner i lomma og veska. Og det illustrerer utviklingen som har vært, det kom riktignok på et seinere tidspunkt, men vi fikk mange andre forskjeller. Neida.

Kjeldstadli: Et par spørsmål til fra den tidlige perioden. Du var jo i Oslo, du var i Kirkenes, og du var i Oppland, på Gjøvik. Det er jo tre sterke bastioner for arbeiderbevegelsen alle stedene, men er det noen forskjeller i politisk stil, altså måten å drive politikk på, og holdninger?

Bye: Ja, det er noe med kulturen disse tre stedene. For å ta Finnmark først, det har veldig mye med folks lynne å gjøre. Jeg trur vi hadde bodd i Kirkenes i ei uke, så hadde vi en stor

omgangskrets. Folk kom og gikk til alle døgnets tider, og det var like naturlig å diskutere politikk i frokostpausen som det var midt på natta når sola skinte, og så videre. På Gjøvik, totningene og en del av resten av Oppland, ja, indre Oppland, har et helt annet, tungt, sånn personlig omgangsforhold, og det gjenspeiler seg i politikken. Oslo er jo en politisk heksegryte, det stiller i særklasse. Så det var veldig store forskjeller, og det trur jeg var nyttig å oppleve. Jeg sier at jeg har levd på innsida av Norge, i motsetning til disse gutta nå som reiser rundt og lirer av seg foredrag. De kommer fra utsida.

Kjeldstadli: Den gangen både i LO og seinere i partiet, er det noen av disse regionale kulturene som preget sentralen mer enn andre?

Bye: Ja, hva mener du da?

Kjeldstadli: Nei, det er jo forskjellige måter å te seg på, hadde jeg nær sagt. Er det Oslo-kulturen som preger partiet og LO sentralt, eller er det mer?

Bye: Ja, siden det sentrale politiske miljøet er i Oslo, så preger det jo, det smitter jo utover. Men hvis vi tar distriktenes innflytelse på meg; jeg hadde jo knapt nok vært nord for Sinsenkrysset da jeg blei sendt til Kirkenes. Jeg skulle blant annet jobbe blant fiskearbeidere, hadde ikke spist noe annet enn frossenfisk. Så det jeg lærte i Finnmark i omgangen med finnmarkingene, det tror jeg preget min holdning til mennesker. Og så opplevde jeg vel det kanskje, hvis vi snakker om forming, at jeg gikk av meg lite grann, jeg blei mer pragmatiker. I de områdene i Finnmark som jeg opererte i, Øst-Finnmark, var det lite hensiktsmessig å begi seg inn på ideologiske og prinsipielle betraktninger. Det var pragmatisme, de ville ha løsninger. Og det å være faglig tillitsmann er jo et glimrende utgangspunkt for å være med på å skape løsninger i tvister og lønnsforhandlinger og hva det nå måtte være. Jeg blei mer pragmatisk i mine holdninger, og forsøkte å skolere meg sjøl i det der med pragmatisme og få det til å henge i hop med mine prinsipielle holdninger. Er det ikke Bernstein som snakket om dette med pragmatisme i politikken?

Bergh: Ja. Du lærte jo fagbevegelsen å kjenne gjennom dine ulike opphold utover i landet, men samtidig ble du vel også godt kjent med det sentrale LO-miljøet i Folkets Hus i Oslo. Jeg går ut fra at du har hatt personlig erfaring med, på denne tiden i alle fall, tre LO-ledere, Nordahl, Mentsen og Aspengren, som kanskje for mange fremstår som veldig forskjellige, og

som på ulike måter satte sitt preg på fagbevegelsen. Så et spørsmål kan jo være hvordan du opplevde LO-formannens betydning og rolle, og hvordan de, hver på sin måte, kom til å prege utviklingen av fagbevegelsen? Og kanskje også om det var noen av disse som betydde spesielt mye for deg?

Bye: Det var tre vidt forskjellige typer. Konrad Nordahl var jo Kongen i mange betydninger. Han var preget av ønsket om å få nær personlig kontakt. Han var noe fjern, men han var en maktens mann. Det var ikke tvil om hvordan det skulle gjøres når han hadde sagt at vi velger den veien. Dette har jo også en historisk greie som utgangspunkt, hans rolle under krigen og ikke minst da i etterkrigstiden. Så han var en enehersker, kan man si. Apropos Valla-saken, så er jeg helt sikker på at det lå større uenighet og større konflikter mellom Konrad Nordahl og Einar Gerhardsen enn det Valla har gitt uttrykk for i forhold til Stoltenberg. Men det foregikk på en annen måte. Og den ”noen av oss har snakket sammen”, kommer jo spesielt fra den tida, hvor Einar Gerhardsen satt og ledet Sentralstyret i enden av bordet, Konrad Nordahl satt alltid veldig langt nede. Så så de på hverandre, så trommet de med fingrene, og så trakk Einar Gerhardsen konklusjonen: ”Noen av oss har snakket sammen.” Og da blei det sånn. Etterpå har vi fleipa med dette. Vi var ikke helt sikker på at ”noen av oss” bestandig var Konrad Nordahl og han. Det kunne like godt ha vært Gerhardsen og kona eller Rolf Gerhardsen. Det var spenninger i lufta, men konfliktene blei løst på en annen måte. – Nærhet til Konrad Nordahl, sånn rent personlig, kan jeg ikke si at jeg fikk. Men jeg jobbet jo under han, da.

Parelius Mentsen var en overgangsfigur og en snodig figur. Det er rart at ingen har gått løs på å skrive en biografi om han. Han var lynende intelligent, i hvert fall når det gjaldt tariffavtaler og juridiske spørsmål. Så han var en slags tariffoperatør under Konrad Nordahl, noe som var nødvendig, trur jeg, for Konrad Nordahl tok de store tingene, og så tok han de tøffe takene med arbeidsgiver. Hans personlighet var ikke akkurat den store opplevelsen, men han fikk jeg forholdsvis god kontakt med, ikke minst fordi han satt i Syd-Varangers styre og var nok en operatør bak plasseringen av meg på Kirkenes.

Men min favoritt er jo Tor Aspengren. Jeg identifiserer meg mer med han og hele hans utvikling og holdning, som var til de grader ekte. Den var formet på Spigerverket, og linja med arbeider, tillitsmann innen Jern og Metall og så videre, og hele hans rakryggede holdning. Han kunne enkelte ganger være en elefant i en glassbutikk når han valsa framover, jeg holdt på å si billedlig, så gikk det utover møblementet. Men han var en fenomenal person som var hundre prosent arbeiderbevegelsen, og som var veldig lojal overfor partiet – kanskje noe i det meste laget. Men så fort han fornemmet at det var et eller annet skisma overfor

partikontoret når vi laget handlingsprogrammet og partiprogrammet, arbeidet som foregikk der, så rydda han opp i det og forsikret Haakon om at dette ikke er noe opplegg for konkurranse. Tvert imot, vi hadde en sterkere tilknytning til hverandre, hvor vi står for stort sett de samme tingene, programmessig også på papiret. Kjempefyr, kjempefyr!

Bergh: Bare en liten fortsettelse. Det er jo interessant dette med fagbevegelsen som nå har 800 000–900 000 medlemmer og veldig sterke ledere. Den kombinasjonen der, er det sånn som du opplevde det, en viktig årsak til maktbasisen at man kombinerer en veldig sterk ledelse med et massemedlemskap?

Bye: Ja, ja. Massen skaper en sterk leder eller frembringer en sterk leder, og en sterk leder trekker til seg massen. Så det er en slags sirkel, det der. Og LO må ha sterke ledere. Det ligger i dette at det er en stor organisasjon. Men det er ikke alltid like veldisiplinert, som det kan synes som. Jeg har vært til stede på en del sekretariatsmøter som ikke var av det mest disiplinerte møtene jeg har vært med på. Det er sterke personligheter også nedover i fagforbundet og så videre, og derfor må det være en sterk LO-leder. Og Arbeiderpartiet er til de grader interessert i å ha en sterk LO-leder.

Kjeldstadli: Får jeg komme inn med et spørsmål om Tor Aspengren? Han hadde jo den berømte utblåsningen i forbindelse med ansettelsen av Per Vassbotn. Hvordan husker du den? Hva var det uttrykk for, og hvordan så du sjøl på det da og etterpå? Altså kritikken mot å hente inn folk utenfra?

Bye: Ja, om jeg nå husker, for det ligger veldig langt bak, og enkelte ganger finner jeg det ikke igjen. Selve utblåsningen, det var Tor Aspengren. Han kunne ikke forstå at en da knyttet til Statsministerens kontor en mann som ikke var medlem av partiet. Det var det ene. Og så en journalist i *Dagbladet*, som han ikke kunne fordra. Jeg tror det medvirket til at han ikke leste *Dagbladet*, til og med. Men det der var en reaksjon fra Tor sin side. Men hvorfor jeg – Det skjedde mens jeg var i regjering, gjorde det ikke det? En dag kom Oddvar Nordli etter regjeringsmøtet og sa: ”Lars og Ronald, kan dere bli med meg inn på kontoret?” Jeg tenkte, faen, har vi gjort noe gærent nå? Så vi blei med inn på kontoret. Da hadde han funnet ut at han skulle styrke Statsministerens kontor på informasjonssiden, og det syntes vi var et veldig godt forslag. [Latter]. ”Jeg har tenkt å ansette Vassbotn.” Nei, jeg husker ikke hva vi sa, jeg tror ikke vi sa: ”Ja vel, statsråd”, men vi advarte han ikke. Da klikka det både for meg og for Lars

Skytøen, han var jo ikke akkurat var noe redd for å si ifra. Men som sagt, reaksjonen var Tor Aspengren-genuint.

Helle: Du har vært litt inne på maktforholdet mellom partiet og fagbevegelsen. Hva vil du si om hvordan det har utvikla seg fra den gang, sånn fra slutten av 1960-tallet, mot 1970? Du sier at Aspengren rydda opp i forhold til Haakon Lie. Var det fast definert at LO var en form for juniorpartner, eller utvikla dette seg fra sak til sak nærmest?

Bye: Nei, LO var ingen juniorpartner og kan aldri være det. Det har jo vært ulike kvaliteter, vi snakket om sterke ledere i LO framover, men aldri en juniorpartner. Arbeiderpartiet er ikke interessert i å ha fagbevegelsen som juniorpartner. For meg ville det virke helt fremmed å ha det, det er to i samme seng, holdt jeg på å si [latter]. Og der må det herske en form for gjensidig respekt, forståelse og samarbeid. Men det betyr ikke at man ikke kan ha konflikter.

Bergh: Vi får inntrykk av at de konfliktene i stadig større grad etter hvert, i hvert fall opp til vår tid, er blitt spilt ut offentlig?

Bye: Ja.

Bergh: Mens før i tiden var det mer, som du sier, slik at man ordnet opp i Sentralstyret og i Samarbeidskomiteen, for kanskje også å nevne et organ som gjerne trekkes frem når det gjelder å samordne LO og partiet i viktige saker. Deler du den oppfatningen at det har vært en tendens til at det hele ble mer offentlig etter hvert? Og hvordan vurderer du en sånn utvikling? Er det en god eller sunn utvikling?

Bye: Ja, jeg liker den jo ikke. Det ligger i meg det, jeg misliker at man bruker media som arena for å sette fokus på konflikter og forsøke å løse dem via media. Jeg synes det er helt hårreisende. Det strider mot det som er den egentlige skolen når det gjelder samarbeid mellom fagbevegelsen, ”noen av oss har snakket sammen”, og du nevner også Norges viktigste politiske forum, Samarbeidskomiteen. Hver gang det var vanskelige saker mens jeg var partisekretær, og vi hadde regjeringen og Trygve søkte etter løsning på et eller annet som han visste også innebar spenningsforhold i fagbevegelsen, så ble det sak i Samarbeidskomiteen. Der blei det rydda opp. Det var stedet hvor man rydda opp. Og det er også egentlig det stedet for at ”noen av oss har snakket sammen”. Samarbeidskomiteen dukker enkelte ganger opp når

man diskuterer arbeiderbevegelsen, men det er ingen som har klart helt å avdekke det sterke forumet. De kan ha spilt litt andre roller i de tider jeg ikke har hatt innsyn der, men etter mitt syn er det Norges viktigste politiske forum utenom Stortinget og regjeringen.

Bergh: Selv om det ikke er et sånt beslutningsorgan –

Bye: Nei.

Bergh: – så vurderer du det så høyt.

Bye: Det er i ordets egentlige forstand en samarbeidskomité.

Bergh: Når vil du si at denne gamle, internalistiske kulturen ”Noen har snakket sammen”, en intern samordning, begynner å sprekke for alvor, sånn som du opplever det?

Bye: Nei, som du sier, var det en utvikling utover i 1960-åra, men den utløsende faktor kom jo med EF-striden i 1972. Fra da av er arbeiderbevegelsens kultur blitt endret. Igjen er det det med media, men igjen er det også det med – kanskje noen vil si den blinde lojaliteten, som min generasjon og de med min bakgrunn hadde. Men det sprakk i alle kanter og bauger. Og det har linjer helt fram til i dag. Når Arbeiderpartiet nå slåss for å bli et 30-prosentparti, så ligger det noe der, at den kulturen vi bygde på, har gått av gårde. Det er min mening, men jeg skjønner jo at ting er litt annerledes.

Kjeldstadli: Men går det ikke an å tolke det litt som en annen side av den andre omdanninga vi snakket om, altså at til den gamle arbeider- og arbeiderbevegelseskulturen lå det organisering, disiplin og deltaking, men så får man et skifte i retning av at folk trekker seg mer ut, de blir mer individualisert kanskje. Og at denne politiske stilen også er en slags annen dimensjon av det at den nødvendige fagforeningsdisiplinen som var der tidligere, ikke ble oppfattet å være så avgjørende. Så på en måte filtrer ting seg sammen?

Bye: Ja, jeg vil si at vi har en gradvis utvikling i 1960-åra som har noe med samfunnet å gjøre, selvfølgelig, og med rekrutteringen, og med annerledes bakgrunn for de folkene som kom inn.

Kjeldstadli: Det er et tema til. Vi var jo igjennom dette med at ting tas til offentligheten, og noen ønsker man ikke å ta dit, men de blir tatt dit likevel. Men noen ønsker man å bringe dit, og da tenker jeg på den innsatsen du har gjort for å modernisere Arbeiderpartiets utadvendte henvendelse i vervekampanjer, reklamebyråer, Idéko, hele denne tenkningen. Du kan jo kommentere tenkningen bak det, opprettelsen av Idéko, og også likheter og forskjeller mellom det og 1930-tallets propagandaarbeid som tilrettela, AUF, Haakon Lie –

Bye: Nei, det der med moderniseringen av presentasjonen utad – den offisielle begrunnelsen for at jeg skulle flytte inn til LO sentralt, var at jeg skulle arbeide med LOs handlingsprogram og vervekampanje. Medlemstallet hadde stagnert på 550 000 eller noe sånt, så det var behov for å gjøre en innsats for å få medlemstallet til å gå oppover igjen. Da kom det jo opp hvordan vi skulle uttrykke oss utad. Det aktualiserte dette med samarbeid med reklamebyrå. Jeg vil ikke si at det er i beste tradisjon med hvordan vi tidligere hadde drevet, men vi hadde ikke det samme apparatet å spille på som Haakon og de andre hadde når det gjaldt propagandavirksomhet. Vi var nødt til å kjøpe noe. Og gradvis tulla det der selvfølgelig på seg. Høydahl Ohme tror jeg vi engasjerte i første omgang, og sekretariatet holdt på å få fnatt da vi sa at vi skulle engasjere et profesjonelt reklamebyrå. Det var noe av det dummeste de hadde hørt i hele sin tid, men det blei ganske brukbart. Medlemstallet begynte å gå oppover igjen. Om det skyldtes dette her, det veit jeg ikke, men jeg liker å tenke på at det var det.

Bergh: Var dette et uttrykk for at dere så et nytt behov for å kommunisere på nye måter? Var politikk plutselig blitt mye mer kommunikasjon enn det å skape ny politikk?

Bye: Jo, om vi var bevisst på det, er jeg ikke helt sikker på, men vi begynte også å merke etter hvert at A-pressen ikke var hva den hadde vært. Det startet vel også en utvikling som har endt der du er i dag, hvor jeg holder *Dagsavisen* av rent lojalitetsmessige grunner. Så det var også det behovet, samtidig som vi jo så at media blei en arena som vi ikke kunne slåss mot. Det lå ikke innenfor våre krefter å gjøre noe med det, så det var å modernisere vår kommunikasjon og informasjonskanal. Jeg veit ikke hvor vellykket det var, men i hvert fall var det en begynnelse, Idéko og så videre, som blei en økonomisk misere, men som i og for seg var et uttrykk for at vi måtte følge med i tida.

Bergh: Men Idéko ble avvirket?

Bye: Det ble avvirket, ja. Det føyde seg inn i en rekke sånne økonomiske – arbeiderbevegelsen er fullstendig inkompetent til å drive forretningsmessige foretak.

Kjeldstadli: Hva sier Samvirke til det?

Bye: Ja, men forholdet til Samvirke sklei jo ut etter hvert også. Så det eneste som klarte å holde seg sånn noenlunde, var Arbeidernes Landsbank, som klarte å gjennomgå en utvikling helt fram til Bank1 som det heter nå. Det skyldes mer en forholdsvis sterk og robust leder enn geniale forretningsmessige talenter i Folkets Hus. Jeg satt i en klubb en gang som heter ”Youngstorgets direktørfagforening”. Det var direktøren i Arbeiderbladet og i Samvirke, jeg som da var i Folkeferie, ja, også Tore Berg Knutsen, som var i banken. Vi møttes med jamne mellomrom og klaget over våre eieres inkompetanse.

Kjeldstadli: Men før det har du jo vært eier – jeg lurer på om vi skal bevege oss over i neste fase – i den forstand at du har vært sekretær i partiet. Ja, hvordan blei du sekretær, bare for å begynne med det?

Bye: [Latter]. Ja, der hadde jeg likt å stille meg sjøl det spørsmålet. Det er i alle sammenhenger tilbake igjen til den holdningen jeg hadde med fra Steinborgveien på Høyenhall: Du skal gjøre det som partiet ber deg om. Det startet med at AUF sentralt kalte meg ned på Youngstorget, dvs. Torggata 17, Samfunnshuset, hvor Bjartmar Gjerde og Reiulf Steen regjerte, og de sa: ”Du Ronald, du skal bli faglig sekretær i AUF.” ”Ja vel.” Og et år etter så hadde man funnet ut at jeg skulle bli valgt sekretær i AUF. ”Ja vel.” I 1963 blei jeg kalt opp til Mentsen, og han sa: ”Ronald, du må reise til Kirkenes.” ”Ja vel.” Liten familie, nystifta familie, pakk sekken og dra til den ytterste utposten i Norge, det var ikke engang spørsmål om: ”Kan jeg få tenke på det?” eller noe sånt.

Og den samme historia gjentar seg – litt mer grandiose greier, da – når Trygve Bratteli ringer og jeg sitter i LO: ”Du Ronald, kan du komme bort til meg lite grann?” Ja, jeg kommer bort til han og lurte på om det var noe med Handlingsprogrammet og sånt noe, eller om det var andre ting. ”Du må bli partisekretær. Etter Haakon. Haakon skal nå gå av.” ”Ja vel!” Jeg tillot meg ikke å protestere overfor han, men jeg gikk til Tor Aspengren og sa: ”Tor, jeg er egentlig faglig tillitsmann, jeg er ikke sikker på om jeg er det rette valget når det er å bli partisekretær”. ”Har Trygve spurt deg, så må du gjøre det.” Om ordene var akkurat sånn, er jeg ikke sikker på, men det var budskapet. Og sånn blir man altså partisekretær! Ikke bare

partisekretær, men etterfølgeren etter Haakon Lie. I ettertid går det jo kaldt nedover ryggen på meg – du kan jo si det var servilt, men sånn var det, sånn var det. Da hadde de sett seg omkring, sett på Bjartmar og sett på en som heter Arvid Dyrendahl, som kanskje ville ha vært den beste. Men han stamma så forferdelig, et handikap som var litt problematisk. Så det var prosessen. Reiulf liker å si at det var han som fant på det. Det tror jeg ikke, for jeg tror det var Haakon og Tor Aspengren som hadde bestemt seg for at sånn skulle det være.

Kjeldstadli: Hvis du tenker tilbake, hvordan ser du på rollen som partisekretær? Hvordan er den, og hvordan bør den være – ikke minst i forhold til organisasjonen? Hvordan forholdet mellom sekretariat, organisasjon, eller det heter jo ikke sånn, det er i LO det er sekretariat, Sentralstyret, kontoret og –

Bye: – parti.

Kjeldstadli: Parti – arbeiderne ellers.

Bye: Ja. På mange måter kommer Reiulf Steen også inn i det bildet fordi han var nestleder da. Og uten at vi satt og hadde noen store diskusjoner om arbeidsdelingen oss imellom, så lå det i sakens natur at han stelte med politikken, forholdet til stortingsgruppa og regjeringen, og opptrådte utad, mens jeg hadde ansvaret for partiets organisasjon. Det gjaldt alt fra partikontoret, altså personalet, sekretariatet, kan du si, ut til distriktssekretærene og kontakten med fylkespartiene og den slags. Så jeg var en organisasjonens mann, og det passet meg utmerket. Den arbeidsdelingen mellom Reiulf og meg innebar selvfølgelig også at når gallupen gikk opp, så kommenterte han, og når den gikk ned, så kommenterte jeg. Sånn var det med den saken.

Kjeldstadli: Er det sånn å være radarpar? Det blir jo omtalt i *Dagningen* her som et radarpar.

Bye: Jo da, Reiulf og jeg hadde en veldig god tid, ikke minst da vi startet opp. Reiulf hadde da levd i en litt skremt tilværelse med Haakon. Haakon og han kom jo ikke like godt overens, så for han var det en lettelse å få med en mann nå som han kjente godt. Det forholdet mellom oss da var meget godt, og det var konstruktivt. Vi startet kampanjer om demokrati i –

Bergh: ”Demokrati i hverdagen”.

Bye: ”Demokrati i hverdagen”, ja. Det var ett av uttrykkene for det samarbeidet. Da gikk partiet så det hylte, jeg tror jeg er den eneste partisekretæren som kunne lese 50 prosent på gallupen, og vi fikk ved stortingsvalget i 1969 46 prosent og et eller annet. Jeg tror det var det nest beste valget. Så det var en veldig god tid. Men som sagt, i det fjerne spøkte det da en sak som skulle rive ned mye.

Kjeldstadli: Men jeg sporet litt av – vi går litt tilbake til forholdet mellom partikontoret og partiarbeiderne, partiorganisasjonen. Hvordan oppfatter du at den fungerte etter seint 1960-tall – nå holder vi akkurat konflikten om EEC utenom – som et politisk verksted.

Bye: Jeg mener at partiapparatet fungerte bra, og med partiapparatet mener jeg partiets sekretariat, altså kontoret på Youngstorget, distriktssekretærene og forholdet til fylkespartiene. Jeg tør ikke si at det gikk bedre enn på slutten av Haakon-perioden, men jeg engasjerte meg mer i den typen arbeid enn det Haakon gjorde. Haakon overlot mye av dette til sine sersjanter og var ikke inne i disse tingene på samme måte som jeg var. Så jeg opplever den tida som en veldig god tid. Hadde vi noen konflikter, så var det i forbindelse med at vi fant på at vi skulle tegne et partisymbol, altså forandre på A-en, og da blei det litt rabalder rundt omkring i fylkespartiene. Men det lå på det planet der.

Kjeldstadli: Når det gjaldt medlemmer og aktivitet i partiet, hvordan tenkte og bedømte du det? Var det hva dere ønsket?

Bye: Nei, en partisekretær vil aldri være fornøyd med aktiviteten. Og i tråd med det vi var inne på tidligere her, om utviklingen i 1960-åra, så sank jo aktivitetsnivået, det blei færre folk på møter, vanskeligere å finne tillitsmenn, organisasjonsarbeidet eller opplæringen sviktet noe. Men alt i alt synes jeg vi gjorde et hederlig stykke jobb med disse tingene. Det hadde også noe med at jeg konsentrerte meg om det, jeg formulerte den formelen som jeg ikke er helt sikker på om mine etterfølgere, bortsett fra han som nå er, holder på: At en partisekretær ikke skal ha andre ambisjoner enn å være partisekretær, en sekretær for partiet, og kjøre organisasjonen og lage valgkamp. Det finnes partisekretærer som etterpå kom og helst ville sitte i regjeringen. De skal ikke ha noen sånn ambisjon, den eneste ambisjonen er driften av partiet.

Helle: Du har jo vært inne på det politiske skiftet som skjer en gang mellom 1960- og 1970-tallet. En av de tingene som skjer, er jo at det blir mer uro i arbeidslivet. Du har jo et interessant manus om Kiruna her [henviser til dokumentasjonsmappe, trans.anm], som jo kanskje på en måte var et slags varsel og en liten opptakt til det som skjedde. Hva var det med Kiruna som skremte deg i så stor grad at du gjorde det til et eget tema på møtet?

Bye: Nei, det der har vel flere elementer. Det første elementet var at Kiruna-streiken var et eksempel på at den sentrale ledelsen i svensk LO ikke hadde den styringen som vi mente den burde ha, og som lett kunne smitte over på Norge. Det andre var jo selvfølgelig det store spøkelset kommunistene som skapte uro på arbeidsplassen, tilsynelatende for å få bedre arbeidsvilkår, men som var politisk motivert. Og med det blei det jo introdusert noe av det samme i Norge på en del arbeidsplasser, selv om det ikke var så mange av de tradisjonelle kommunistene, det var marxist-leninistene som begynte å melde seg på.

Helle: Det er jo litt interessant at i dette manuskriptet advarer du jo nettopp mot den politiske motstanden som kan utnyttes. Og da peker du på SF, du peker på NKP, men det var jo kanskje først og fremst ml-erne som kom til å stå for mange av disse ville streikene. Var dere klar over det da?

Bye: Nei, jeg tror ikke vi var klar over det på det tidspunktet. All faenskap kom fra kommunistene – og SF, da. Vi fikk jo merke etter hvert at det ikke bare var dem.

Bergh: Siden du kom fra LO, og siden du nevner spesielt Aspengren ved siden av Bratteli som en av dem som sto bak det trekket som førte deg inn på partikontoret: Etablerte du spesielle forbindelseslinjer til LO som partisekretær? Gikk du bevisst inn for å styrke det faglig-politiske samarbeidet på en annen måte? Var det noe av ditt prosjekt å styrke nærheten mellom den faglige og den politiske delen?

Bye: Jeg veit ikke om jeg kan si at det var et prosjekt, men det var min naturlige måte å tenke og å arbeide på. Jeg tror jeg var kanskje den partisekretæren i ettertid som har tatt flest initiativ til møte i Samarbeidskomiteen. Når Trygve hadde et vanskelig forhold, kom han til meg og sa at dette må vi snakke med LO om. Så ringte jeg til Tor og sa at nå må vi ta et møte i Samarbeidskomiteen. Det var jeg veldig aktiv på. Jeg hadde et tett forhold til Tor. Jeg vil ikke si at han var en slags farsfigur, men det var en som jeg hadde et annet forhold til enn

normalt til en annen tillitsrepresentant. Jeg kjente jo også disse andre sekretærene, jeg kjente forbundsformennene godt på den tiden. Det spiller kanskje ikke så veldig stor rolle i denne sammenheng, men da hadde partiet store økonomiske problemer. Det var før partistøtten, og det var stadig skrik fra han som hadde med økonomi å gjøre, at vi ikke hadde penger til lønninger. Og da var veien kort over torvet til LO for å løse opp den slags problemer. Alf Andersen var kasserer en tid, og så kom Einar Strand, som buldra og oia seg fælt, men som alltid betalte.

Bergh: Så i realiteten så var det LO som betalte for deler av partiorganisasjonens utgifter?

Bye: Ja, det ble kalt forskudd på valgkampbevilgning. Så når man kom til den endelige valgkampbevilgningen, hadde vi vel underveis i støtte fått tre ganger så mye som den endelige valgkampbevilgningen blei. Og du vet jo, LO, det var ganske sjenerøst hva de pøsa inn i Arbeiderbladet og ikke minst Aktuell for å holde det gående – og partiet. Det er et utslag av personer og holdninger som kommer til uttrykk. Jeg husker ikke når partistøtten og pressestøtten kom. Fram til da gikk den økonomiske hovedpulsåra mellom Folkets Hus og partikontoret.

Bergh: For meg dannes det nå et slags bilde av en fagbevegelse, et LO, som relativt sett styrker sin stilling overfor partiet, dels gjennom din plassering, dels gjennom økonomi, dels gjennom handlingsprogram. Det er altså fagbevegelsen som er på offensiven, og partiet som kanskje henger litt etter. Og etter hvert får man jo en del personkonstellasjoner også i partiet som gjør at man kan danne seg et bilde av at utover på 1970-tallet er det fagbevegelsen som er dynamoen, som er drivkraften, og at dette viser hvordan noe av relasjonen kan variere litt alt etter situasjon. Stemmer det med ditt inntrykk?

Bye: Ja, jeg har ikke tenkt på det sånn, men jeg vil ikke se bort fra det. Sånne fasetter trur jeg ikke jeg var opptatt av eller oppmerksom på. Men jeg liker jo å tenke på at fagbevegelsen var interessert i å ha et sterkt politisk parti som sin samarbeidspartner, og deres faglig-politiske innsats, inklusive økonomien, var en form for investering i det. Men det er helt på det rene at Arbeiderpartiet ville jo ikke ha vært noe arbeiderparti uten LO. LO kunne muligens vært LO, omtrent på samme styrke.

Kjeldstadli: En side av det vi har snakket om, er en sterk organisasjon eller et sterkt apparat som er nødvendig. Samtidig er det noen dokumenter fra 1971/72 hvor du snakker om at det skjer en profesjonalisering av politikken. Det er for så vidt lokalt i kommunepolitikken, og at den fortrenger særlig arbeidsfolk, at det kommer andre folk inn. Er det en annen type prosess enn det vi har snakket om – altså en styrket organisasjon? Eller kan man ha det ene uten å få det andre på kjøpet?

Bye: Nei, det var vel en del av utviklingen, det. Jeg vet egentlig ikke hvordan det starter. Det profesjonelle tillitsmannsapparatet som vi hadde i arbeiderbevegelsen da, var jo at Arbeiderpartiet hadde sine fylkessekretærer og betalte dem ved hjelp av penger fra fagbevegelsen. Men så begynte det i kommunene en litt sånn glidende utvikling med honorarer til ordførere og andre politiske nøkkelfolk, og den glidningen skøyt jo også fart da partistøtten kom. Da kunne man i enkelte fylker ansette flere sekretærer, dels ved bruk av statspenger, dels ved bruk av LO-penger. Så det der har vært en glidende utvikling. Og nå skal det jo ikke være store kommunen før de har en ordfører på heltid, så det er noe som har skjedd med utviklingen, og som da har en pris i at mange går for lønna og ikke for partiet. Lønna og posisjonen – jeg skal ikke ha sagt noe om posisjonen i og for seg, ikke om makta heller. Men når hoveddrivkraften blir lønna, så er ikke Ronald veldig happy for det.

Kjeldstadli: Jeg vet ikke om vi kan ta en pause? Du må bare si fra. Vi skal ha en lunsj og sånn, men hvis du vil ha en liten pustepause?

Bye: Nei, hvis det er greit for dere, så bare går vi videre. Jeg skal si fra når jeg slår haka i bordet.

Kjeldstadli: Flott. Er det noen av dere som vil inn?

Helle: Ja.

Kjeldstadli: Ja.

Helle: Det er for så vidt litt i sammenheng med det vi var inne på. Du snakker om kanskje litt passivisering i fagbevegelsen og passivisering i partiet i forhold til medlemmene. Det virker også som dere gjorde noen ganske kraftige offensive grep når det gjelder dette med

arbeidslivet og fagbevegelsen. Blant annet skriver du igjen i dette Kiruna-manuskriptet om betydningen av industrielt demokrati, ja, medbestemmelse og sånn. Det er jo et politisk tema som er stort i store deler av Vest-Europa på samme tidspunkt, altså i Sverige, Tyskland og Frankrike. Er det noen linjer fra dette at en må møte det som skjer i arbeidslivet og fram til, la oss si, arbeidsmiljøloven og styrerepresentasjonen som kommer seinere?

Bye: Demokrati i arbeidslivet, på arbeidsplassene, startet vel med, ja, den faglig-politiske frontfiguren var Tor Aspengren, trur jeg. Ja, jeg er sikker på det. Han var også veldig opptatt av den saken, og det der var demokratisk sosialisme, at arbeidstakerne skulle styrke sin posisjon gjennom lovverket, arbeidsmiljøloven, og sikre seg posisjoner i styret. Det var en del av den demokratiske sosialismen som har gitt seg utslag i den situasjonen vi har på disse områdene i dag. Tor Aspengren var ingen ideolog, men han fikk den oppgaven, og han gjorde det til en merkesak for seg. Trygve Bratteli var en vel så stor ideolog og politiker og skjønnte vel mer av politikken i det enn Tor Aspengren gjorde. En forsker, Thorsrud [Einar Thorsrud, trans.anm.], var inne og laget en del av utredningsgrunnlaget som ble lagt til grunn for å kjøre den linjen.

Helle: Men her er det jo en vanskelig balansegang, for går medbestemmelsen i industrielt demokrati for langt, så vil jo arbeidsgiverne føle at styringsretten og kanskje også lønnsomheten blir trua. Var det dype diskusjoner i Arbeiderpartiets ledelse om hvor langt en skulle gå, for eksempel i forhold til –

Bye: Nei, det tror jeg ikke, for vi godtok ikke den argumentasjonen at det ville gå på bekostning av økonomien og styringsretten og sånt noe. Tvert imot var vi av den formening at det ville bidra til å styrke det. Det var vel langt mer ideologisk diskusjon om forholdet til bankene, og jeg trur jeg har vært med på diskusjoner om å sosialisere bankene, bankvesenet og forsikringsselskapene, for den saks skyld. Men det blei ikke så mye ut av det som det blei om demokrati på arbeidsplassen. Og parallelt med den lovmessige utviklingen på dette området er jo det avtaleverket som fagbevegelsen og arbeidsgiverne har fått til, ganske unikt, en plattform for sameksistensen mellom arbeidsgiver og arbeidstaker i norsk arbeidsliv. Den såkalte hovedavtalen som alle tariffavtaler innledes med, er egentlig arbeidslivets grunnlov, kanskje mer enn arbeidsmiljøloven.

Kjeldstadli: Vi begynte på en beskrivelse av en del sentrale personer i LO, lederne blant annet, og kanskje vi også skulle snakke litt om persongalleriet i Arbeiderpartiet da. Nå tenker jeg i første omgang på sekretærtida di. Hvem anså du sjøl at du jobbet tettest og best sammen med? Er det noen som du føler har vært dine –

Bye: Mine menn?

Kjeldstadli: Nei, ikke i den forstand, men kontaktnett eller en person man har tenkt godt sammen med eller samarbeidet med.

Bye: Ja, jeg rekrutterte inn på partikontoret en mann som het Jakob Grava, jeg etterfulgte forresten han som LO-sekretær i Kirkenes da han ikke orka eller ville være der lenger. Herlof Gjerde, som var broren til Bjartmar Gjerde – ja, jeg var på en mimreaften her, og der var Martin Kolberg til stede, og han forteller – ikke første gangen han gjør det – at det var jeg som rekrutterte han. Så jeg rekrutterte han og ansatte han som allroundsekretær. Det lurte han fælt på hva egentlig var for noe. Men det var også en sånn person som jeg husker med glede fra partikontoret. En som heter John Sundhagen, var også en tid en god medarbeider, men vi fikk han over til Forsvarsdepartementet etter en stund. Ute blant distriktssekretærene må jeg si at navn er ikke så – men jeg er en meget omgjengelig person, ryktet om det motsatte er ganske sterkt overdrevent. Jeg mener jeg alltid har hatt et veldig godt forhold til mine medarbeidere som jeg samarbeider med. Jeg har ikke store problemer å omgås folk, og jeg lærte meg jo etter hvert at folk er forskjellige, så jeg har selvfølgelig vært med på å ”begrave” noen, men det mener jeg var høyst berettiget.

Kjeldstadli: Medarbeidere i Sentralstyret, hvis du tenker i den retningen, folk i Sentralstyret – er det folk du husker med glede eller ikke så stor glede?

Bye: Nei, jeg husker jo ikke med noen stor glede Einar Førde og Bjørn Tore Godal og den typen. Jeg husker med glede typer som Skytøen og tidligere leder av Kommuneforbundet, som het Arne Born. Aase Bjerkholt var også en liten tid inne i Sentralstyret mens jeg satt der. Men jeg hadde ikke så veldig mye sånne personlige greier der, men det var politiske, holdningsmessige greier. Med Bjørn Tore Godal og Einar Førde kom det et nytt element inn i Sentralstyret som jeg mislikte til de grader.

Kjeldstadli: Var det synspunktene eller arbeidsformen?

Bye: Det var blanding, og det skulle jo vise seg at det, nei, altså, Einar Førde har jeg hele tida sagt var en lynende intelligent fyr, en av de mest begavede personer jeg har møtt. Jeg intervjuet han da han var kringkastingssjef i forbindelse med en bok vi skreiv om Gardermoen, og det er det flotteste intervjuet jeg noensinne har vært borti. Jeg har ikke gjort forskrekkelig mange sånne intervjugreier, men det er det. Han var en sleivkjefta tulling, men en begavet person og en virkelig politisk spiller. Så jeg har den største respekt for han, men jeg likte han ikke politisk og måten han opptrådte på. Bjørn Tore Godal var av person litt annerledes. Om Einar Førde kan en vel si at han var åpen, Bjørn Tore Godal var mer av den lukkede, det er vel ikke gærent å si slu, typen. Men det er mulig at jeg synes han var slu og slettes ikke til å stole på. Han har skikka seg godt, så han har kommet langt her i livet. [Latter]

Kjeldstadli: Ja, han har vel landet på synspunkter det ikke er så fjernt fra etter hvert.

Bergh: Ellers ble det jo i din tid som partisekretær også ganske mye intern diskusjon etter hvert om Brattelis stilling, særlig i etterkant av både EEC-avstemningen og valget i 1973. Så det kunne være interessant å høre hvordan du selv vurderte hans måte å fungere på, og hvordan du oppfattet debatten rundt han?

Bye: Ja, den slutten han fikk, må jeg si var umenneskelig. Ved siden av faren min og Tor Aspengren er det den personen som jeg har satt størst pris på. Jeg fikk et meget godt forhold til han når jeg lærte han å kjenne, hvordan han reagerte, ved enkelte ganger ikke å reagere. Jeg husker med gru en gang jeg kom opp på Stortinget på kontoret hans. Jeg hadde en sak som brant, jeg kjente ilden, et eller annet som spøkte, eller altså noen politiske greier, som jeg la fram saken for han på kontoret. Da satt han og gnei seg på nesa sånn [demonstrerer, trans. anm], og jeg fikk ikke noe svar. Og jeg spurte: ”Skal vi gjøre det sånn, Trygve?” Fortsatt taushet. Etter en stund begynte jeg å lure på hvorfor jeg var der. Så var det bare om å gjøre å komme seg ut av det, men det der lærte jeg etter hvert. Det sies at han aldri lærte å kjøre bil, for han ville i et veikryss analysere situasjonen så inngående at katastrofen ville være fullkommen med en gang. Men når du lærte han å kjenne, så var han en fantastisk fyr. I tida før han fikk magesår, var han jævla glad i akevitt, så når han blei litt børst, var han virkelig koselig, altså. [Latter] Da løsna han helt opp! Så det var en fornøyelse. Han trakk klare linjer: Du er partisekretær, du steller med organisasjonen og så videre, og han kommuniserte i sin

alminnelighet veldig godt. Jeg har nesten ikke ord for å beskrive den mannen, så godt jeg synes om han, så imponert jeg var. Og så har jeg hele tiden likt å tenke på at jeg egentlig har fulgt i hans spor. Han begynte i AUF i sin tid, det gjorde jeg. Han blei flytta til Kirkenes, det gjorde jeg. Han blei partisekretær, det blei jeg. Og han blei samferdselsminister, det blei også jeg. Men der slutter det da også.

Kjeldstadli: Ja, det er fint å se et intervju jeg gjorde, å se at de to forgjengere, eller nåværende og forrige statsminister, også har vært samferdselsminister og sier at jeg har da registrert det.

Bye: Reiulf ville på død og liv bli kirke- og undervisningsminister i den første Bratteli-regjeringen. Men det viste seg at han ikke var medlem av statskjerka, så det kunne han ikke bli da. Vi lurte på om vi skulle få han døpt oppe i Bøler kirke, men det syntes jo Reiulf var å gå litt for langt. Men så satt vi der og gnukka på han, og så ville han Reiulf bli utenriksminister. Da var det en del av oss som satte hæla i bakken, altså. ”Jeg tror han får bli samferdselsminister. Det er et godt departement. Jeg har selv vært det.” [Etterligner Bratteli, trans.anm].

Bergh: Men hvordan så –

Kjeldstadli: – nei, følge, ja.

Helle: Nei, jeg bare tenkte litt på hvordan du sjøl opplevde det. Hvis jeg har regna riktig, så var du 32 år da du starta som partisekretær i 1969 og en god del yngre enn Haakon Lie var da han starta i 1945. Det var jo kanskje naturlig å tenke seg at du skulle sitte virkelig lenge i den posisjonen. Men du ble altså i seks år, fram til 1975. Har du noen refleksjoner omkring det?

Bye: Nei, det der at jeg blei det som ung mann, ung og lovende, det reflekterte jeg aldri over. Jeg reflekterte heller aldri over hvor lenge jeg skulle bli der. Det som blei utviklingen, var at Reiulf skulle bli leder av Arbeiderpartiet, som var en ulykke både for han og for partiet. Så når jeg tenker tilbake på det nå, seks år, jeg synes det i og for seg var lenge nok. Og særlig under den turbulente tiden jeg fikk oppleve fra 1972 og ut.

Helle: Det er jo flere elementer her, EF-kampen og nederlaget der, og det andre er at regjeringmakten glipper. Men er det sånn at det er valgresultatet i 1973 som er det aller viktigste?

Bye: Ja, det er jo det selvfølgelig. Det er det som får den store politiske konsekvensen at Trygve gikk av. Valget i 1973 var ei jævla greie, altså. Jeg trur ikke noen som ikke har vært borte i det, kan forestille seg det å sitte i en ansvarsfull posisjon og få et politisk nederlag på den måten. Derfor har jeg alltid litt skjult sympati med andre politiske ledere når de får en sånn ting. Du vet, du lever deg så inn i det og føler at du har såpass mye ansvar, at det er nesten ikke til å leve med. Men det var ikke den egentlige årsaken til at jeg sa nok. Jeg kunne teoretisk også ha blitt kasta, men det var utsikten til at Reiulf Steen skulle bli partileder. Jeg kjente jo og kjenner Reiulf så godt at jeg visste at det ville bli gærent. Og den turen ville ikke jeg være med på.

Bergh: Ja, hvis jeg bare kan vende litt tilbake til Trygve Bratteli og den skjebnen han fikk da. Jeg synes du veldig klart gir uttrykk for din beundring for han, og det må vel ha vært til dels smertefullt for deg å se hvordan han ble en kasteball etter hvert her. Hvem var det som først og fremst ville ha han bort? Jeg har vel nærmest forstått at selv en person som sto deg så nær som Aspengren, var vel ikke fremmed for at han måtte bort. Hvordan plasserte du deg selv i den diskusjonen der?

Bye: Jeg så jo at Trygve begynte å få nedturer helsemessig. Men selve grunnlaget for den greia ble jo lagt på partiets landsmøte i 1975, hvor man fant på som et kompromiss å velge Reiulf til ny formann og gjorde vedtak om at når Bratteli gikk av, skulle Odvar Nordli bli statsminister. Da hadde man altså valgt en formann som ikke kunne bli statsminister, og så hadde man satt Trygve på oppsigelse. Det var selve grunnlaget for at spillet kunne begynne med å få Trygve bort. Han blei så svekket helsemessig, han var ikke den samme intellektuelle, oppegående personen. Innadvendtheten hans økte også. Men du veit at da hadde vi møter og samtaler hvor vi drøftet Trygve. Jeg husker spesielt et møte i restaurant Grotten, hvor en del av oss satt, og vi hadde invitert til rådslag, som vi kalte det. Der satt vi da og venta på Trygve. Vi skulle fortelle han at nå var det på tide å pakke sammen. Så kom han sammen med Randi, kona, og da fløyt jo det hele ut i sanden. Ingen ville ta noe oppgjør med han i Randis nærvær. Behandlingen av Trygve Bratteli er et skrekkeksempel på hvordan man i arbeiderbevegelsen ikke er i stand til å hankses med den type problemer. Kanskje er de fra andre organisasjoner

tilsvarende dårlige, men i hvert fall er det å klandre partiet for at en ga Trygve en så lite hederlig avrundning på hans politiske karriere.

Bergh: Så dette er et allment trekk som du kan se i andre sammenhenger også? Det er jo naturlig å tenke på Nordli og kanskje andre også som du vil trekke frem. Det er altså noe med kulturen?

Bye: Ja, det er noe med kulturen, mangel på kultur, når det gjelder sånne ting. Det er en rå greie, og det har noe med det der som du sikkert har hørt, at Einar Gerhardsen kunne også skyte når noen skulle dø. Statsråder ble jo klar over sin avsettelse i drosja opp til Slottet. Det var ikke snakka om det på forhånd i det hele tatt. ”Jaså, skal du gå av?” ”Jeg? Nei.”

Bergh: Men hva er det som ligger under? Kan du forklare at det ble slik? Har det noen årsaker? Er det noen historiske røtter her?

Bye: Nei, det jeg vet ikke. Det er mulig at miljøet skaper en manglende evne til det der, og så er det jo også spørsmål om makt og posisjoner. Når noen skal fram, så glemmer man at noen skal bort, de skal erstattes. Man glømmer dem som forsvinner ut, og tar ikke helt poenget at man må behandle en del mennesker ut fra at de er mennesker og har følelser. Jeg trur Trygve tok seg veldig nær av de greiene som han ble utsatt for. Han var såpass begavet at han skjønnte jo hva som egentlig lå på bordet når vedtaket ble banka på partiets landsmøte. Han hadde fått med seg fra landsmøtet en oppsigelse. Nå var det bare å sette i gang kverna.

Kjeldstadli: Vi må vel ta oss fram i en sak du har touchet, og det er EF-saka, eller EEC-saka, som det het i starten. Det har du –

Bye: Nå hadde vi det veldig hyggelig!

Kjeldstadli: – jo skrevet, ja [Latter].

Bye: [Latter]

Kjeldstadli: Det har du jo skrevet om og ytret deg om i flere intervjuer som vi har i materialet her. Men kunne det ha forløpt annerledes – nå tenker jeg på prosessen i Arbeiderpartiet?

Bye: Helt sikkert. Men det nå var sånn det foregikk, da. Der er det jo en kulturkollisjon. Og de mest uttrykte eksempler på kollisjonen er representert ved meg og Tor Aspengren og for så vidt Jens Christian Hauge, i den utstrekning han var inne i dette bildet her. På den annen side Reiulf – han kunne fremsette de største kjærlighetserklæringer til EEC som tenkes kunne, men når det kom til det harde, så var han rund som en tennisball. Så kom hele den gjengen med Einar Førde og Bjørn Tore Godal, de som fikk velsignelse fra Einar Gerhardsen på det ekstraordinære landsmøtet for å kunne gå imot partiet. Det var til de grader i strid med min holdning om lojalitet og organisasjonsdisiplin. Egentlig var det der eksklusjonssaker en gross. Du kan sette det opp mot det at det får være grenser for firkanthet fra de menneskene jeg forholdt meg til da, men jeg har fått skylda for ”A-velger er en Ja-velger”. Det blei vitterlig forelagt Sentralstyret. Men jeg har da blitt sittendes som forfatter av det. Det er mulig at jeg fant på det. Men det var i alle fall et uttrykk for min holdning at er du partimedlem, så er du selvfølgelig for den politikken som partiet har. Jeg kan ikke forestille meg det noe annerledes.

Den andre greia var hvor vi herja med Trygve, forresten, for å få han til å kaste seg sjøl på bordet med å true med å gå av hvis det ble nei. Noe han etter mange lange diskusjoner og samtalerunder med diverse deltakere bestemte seg for å gjøre. Det var muligens ikke noe genialt trekk, jeg veit ikke. Jeg veit i hvert fall at resultatet hadde blitt det samme. Han måtte jo gå. Det var helt umulig for han å fortsette og Arbeiderpartiet å fortsette å ha regjeringsansvar etter det nederlaget. Men de to tingene der, ”En A-velger er en Ja-velger” er et uttrykk for en kulturkollisjon, og det andre var vel at vi var presset. Vi visste at vi lå veldig nær. Og det medførte at vi presset Trygve til å gjøre det han gjorde. Men resultatet ville som sagt ha blitt akkurat det samme.

Men i historien ble jo de greiene der litt annerledes. Det var en forferdelig sak! Jeg sier til meg sjøl når jeg tenker på det: ”Du har opplevd mye, Ronald, men det der, det tar kaka, altså.” Kampen mot kommunister og sånt noe, det er bare blåbær. Da sprakk partiet på en måte. Og så skulle man reparere det, og man har reparert det til å bli et 20–30- prosentparti. Jeg bruker ikke hatt, men jeg skal spise hatten min om det kommer opp i 40 prosent igjen. Jeg skal gå ut og kjøpe en hatt og spise den opp.

Helle: Du peker jo på når du skal beskrive EF-striden og andre endringer som skjer på 1970-tallet, at dere har mye med en ny kultur å gjøre, og at det har å gjøre med at det kommer nye, unge folk inn som representerer en annen stil og sånn. Men er det ikke også en ganske viktig politisk dimensjon i dette og internt i Arbeiderpartiet? Det var jo sånn at du hadde bakgrunn

fra fagbevegelsen når du ser deg i samme tradisjon som Aspengren, men i fagbevegelsen var det også en veldig sterk politisk motstand mot EF-medlemskapet. En hypotese er jo da at her fjerna kanskje ledelsen i Arbeiderpartiet og ledelsen i fagbevegelsen seg for mye fra kjernegrunnet til partiet og bevegelsen, tradisjonelt, og at det hadde mye å si for at en fikk den splitten som man fikk. Hva vil du si til et sånt utsagn?

Bye: Det kan jo være noe i det. Når jeg har tenkt tilbake på det jeg lærte meg av sosialdemokratisk pragmatisme i Finnmark, så dukka det også opp i meg når det begynte å spisse seg til en tenkning om et dilemma som et politisk parti av vår type kommer i: Når skal det la seg lede av folket, og når skal vi lede folket? EF-saken var helt åpenbart en sak hvor vi skulle lede. Vi mente at dette var rett og riktig. Vi hadde alle formelle vedtak på at dette var rett og riktig, og da var det opp og slå hæla sammen og ta fighten for det. Sånn var holdningen. Det blei nederlag, men nederlaget ligger i at vi valgte å – det høres jævlig ut – høre på oss sjøl. Lytte til oss sjøl fordi det var partiet. Og dermed blei hele den saken også endt med at nå er det legitimt å gå mot partiets politikk.

Helle: Men vil du ikke allikevel si at fortsatt har Arbeiderpartiet i dag en sterkere grad av intern partidisiplin enn borgerlige partier, som type Venstre eller SV?

Bye: Det skyldes at Arbeiderpartiet har så mye å ta av, vet du. Hadde du sagt 25–30 prosent, vet du – Det er helt klart at fortsatt er Arbeiderpartiet ørnen blant politiske partier i Norge. Men det var en kongeørn tidligere. Men enkelte ganger har det jo vært i nærheten av å være en hønsegård, som det ble sagt.

Kjeldstadli: Jeg vet ikke om vi skulle bevege oss fra partisekretærtida og over til –

Bergh: Litt mer om EU, kanskje. Det har jo vært spekulert mye i om – som du for så vidt også skjeler litt til – at det kunne ha gått annerledes hvis man hadde gjort enkelte ting noe annerledes. Og mye debatt har det for eksempel vært om partiet ventet for lenge med å kjøre ja-standpunktet. Det var jo først etter at forhandlingene var klare, at partiet satte i gang for fullt, og da hadde jo nei-siden allerede i lengre tid bygd opp en organisasjon og kjørt en nei-kampanje ganske kraftfullt og fått et visst fotfeste for det. Var det en tabbe av dere, eller synes du at det tross alt var riktig å vente til man hadde et resultat av forhandlingene?

Bye: Nei, det å vente på forhandlingsresultatet blei en form for argumentasjon. Når en motspiller, det være seg på fotballbanen eller i politikken, bestemmer seg og bygger opp sin plattform for å gå imot uansett hva resultatet blei, så var denne ventingen, den oversaklige ventingen på forhandlingsresultat, en argumentasjon. Og der var det jo ikke bare Einar Førde, Bjørn Tore Godal – nå bruker jeg dem veldig mye, men de er gallionsfigurer – det var andre også, som kjørte den der ventelinja. Det hørtes så inn i granskauen saklig ut, og Reiuulf var en av dem og Per Kleppe, altså det var å vente og vente og vente og se. Altså når man står overfor en politisk kamp, var dette å nøle. Vi nølte og nølte og nølte oss til et nederlag, sammen med de andre bommertene vi i partiets navn måtte ha gjort. Nei, når du minner meg på det, så gremmes jeg, hvordan vi på partikontoret ventet og vi ventet på resultatet for forhandlingene. Men vi ventet jo på å utløse organisasjonsapparatet, få inn LOs korttidssekretærer, - hele apparatet, gikk på ventemodus. Nei, organisasjonsteoretisk – organisasjonspraksis står som skrekkeksempel på hvordan man ikke skal takle en stor sak når man skal ut i en politisk konfrontasjon som jo dette var, en nasjonal konfrontasjon. Forferdelige greier, det er nesten synd at du minner meg om det.

Bergh: Var du selv for ventelinja –

Bye: Nei, nei, nei!

Bergh: – eller var du aktivt for å –

Bye: Jeg satt jo med hele arsenalet og skulle trykke på avtrekkeren. Nei, vi hadde jo planene alt i orden, og hver gang dette dukka opp i Sentralstyret: ”Men skal vi utløse, skal vi starte opp nå? Med konferanser og så videre.” ”Nei, vi har ikke noe å snakke om før forhandlingsresultatet foreligger.” Altså, til grunn for Arbeiderpartiets holdning til EU lå jo at dette var et grunnleggende prinsipielt og riktig utviklings når det gjaldt å skape forhold i Europa som kunne binde nasjonene sammen til et varig fredelig forhold til hverandre. Og den argumentasjonen kjørte Trygve fra første stund av, og uansett om vi hadde mista noen jævla torskehuer eller noe sånt, så hadde – Det var jo den genuine verdien i dette her, og det visste vi alle sammen. Og så satt vi der og venta på at vi kunne begynne å slåss for det. Nei.

Bergh: Du har nevnt Førde og Godal og AIK-problematikken. Men vi har jo også her hele AUFs ledelse og organisasjon, som også må ha vært en stor utfordring for deg. Denne saken

utløste jo en tilspisset relasjon mellom partiet og ungdomsorganisasjonen, og det kan være et oppspill til å høre deg si litt om denne relasjonen til ungdomsorganisasjonen i din tid som partisekretær.

Bye: Den var jo ytterst slett. Den eneste som hadde et brukbart forhold til det der ”rottereiret”, som jeg kalte det, borti Torggata 17, var Reiulf. Ja, jeg får ta en historie. Det var Martin Kolberg, som jeg rekrutterte til partikontoret. Han satt da i AUFs sentralstyre, så ifølge den historien som Martin nå reiser rundt og forteller, skjedde det på følgende måte: Jeg gikk til en av partisekretærene på partikontoret som møtte i AUFs sentralstyre – der ville ikke jeg møte, ikke pokker! Så spurte jeg han: ”Finnes det en eneste jævla kjeft borti det rottereiret som kunne egne seg til noe annet enn bare å motarbeide partiet?” ”Ja, det er en fyr som heter Martin Kolberg, han bruker i hvert fall slips!” [Latter] Martin var da på militærtjeneste på Hønefoss et eller annet sted, og Martin forteller om dette med mye innlevelse. Plutselig skrapa det i høyttaleren: ”98 Kolberg må melde seg for kompanisjefen. 98 Kolberg, meld deg til kompanisjefen.” Og Martin opp til kompanisjefen og hilste og sto der: ”De Kolberg, jeg har opplevd noe som jeg aldri før har opplevd. Det er så bemerkelsesverdig at jeg tror det nesten ikke. Jeg fikk en telefon fra Forsvarets Overkommando med beskjed om at Martin Kolberg skulle innfinne seg på Arbeiderpartiets sekretariat umiddelbart. Ganske utrolig, men for å følge opp får du herved bil og sjåfør som frakter deg inn.”

Nei, det var en avsporing. Men konklusjonen på det du spør om, er altså at forholdet mellom meg og partikontoret og AUF var nesten ikke til stede. Den eneste som klarte å opprettholde de diplomatiske forbindelsene, var Reiulf overfor Bjørn Tore Godal og noen av de andre som var der borte. Nei, det –

Bergh: Var det EU-saken bare, eller lå det andre strømninger under det?

Bye: Nei, det lå vel også en del andre strømninger der. Den evige NATO-problematikken lå vel også og vaket i vannskorpa, men det var først og fremst EU som spissa det til.

Kjeldstadli: Skal vi gå til noe hyggeligere? Ja, nå må jeg ikke tulle med åra her, 1979 og regjeringsdeltakelsen? Vi snakket en del om andre skikkelser i partiet sentralt her, men Nordli har vi ikke vært innom i særlig grad. Hvordan oppfattet du ham som politiker og statsminister?

Bye: Nei, han har jeg alltid hatt et veldig godt forhold til. Han har jo ikke den intellektuelle utrustningen som Trygve, men han er til gjengjeld en genuin mann fra – jeg holdt jeg på å si – de store skoger inne i Hedmarken. Han er meget folkelig og har en måte å tale og snakke på – han er en stor forteller, og han har humoristisk sans. Det kan man ikke alltid si om alle de personene jeg har vært borti. Folk som ikke har humoristisk sans, skal du passe deg for. Men han var en flott fyr. Og apropos det med Reiulf som formann – jeg dreiv også og fraksjonerte for å forsøke å unngå det. Jeg satset på Bjartmar Gjerde og på Odvar Nordli. Vi hadde til og med møter hjemme hos meg, da jeg bodde nede på Stovner, hvor jeg til slutt fikk et enighet om at Bjartmar og Odvar skulle støtte den av dem som eventuelt blei en aktuell kandidat. Slik gikk det ikke, men Odvar fikk jo en hovedpremie, han blei statsminister. Han sa til meg på det samme landsmøtet da jeg var klubba ut: ”Nå holder du deg i ro, Ronald”, og det var mulig at han kunne ta kontakt med meg. Det gjorde han jo da han trengte en ny mann i Samferdselsdepartementet. Så Odvar Nordli er en person jeg har hatt et veldig godt forhold til. Men mens vi er inne på det, Ragnar Christiansen.

Bergh: Ja.

Bye: Det er også en person som jeg hadde god kontakt med og satte veldig stor pris på. Men Odvar er jo oppegående, jeg snakket med han på telefon her om dagen. Han var på partiets landsmøte nå i våres, og da holdt han en glitrende tale. Folk klappa jo som gjerne, vet du, og så sier han: ”Hvis dere ikke gir dere nå, så gjør jeg comeback!” [Latter]. Han er en fin fyr, og det er noe av det der genuine, som da har forvitret.

Kjeldstadli: Jeg vet ikke om det går an å snakke om lederskapsstil eller måte å lede på. Du har jo opplevd flere ledere, Bratteli, du endte opp i partiet med Steen, og Nordli var i regjeringen, og for så vidt Brundtland har du vel også hatt relasjon til?

Bye: Ja, jeg vil jo ikke karakterisere Odvar som – jeg skal kanskje ikke si det om et menneske som er statsminister, da er man jo leder – men du vet, han er ikke den sterke ledertypen. Jeg satt jo i Gros første regjering, og det var rake motsetningen. Under Odvar hersket løsgjengerloven, og under henne hersket den militære straffeloven. Hun hadde jo en helt annen lederstil, men det får jo sies at det var hennes første runde, så det gikk seg jo til. Jeg kjente jo dama fra før, for vi har gått på danseskolen sammen. I arbeiderbevegelsen – vi som

gikk i Framfylkingen, vi blei jo oppdratt til å skulle bli tillitsrepresentanter, og da måtte vi også kunne danse.

Kjeldstadli: Det var en bevisst tanke bak det?

Bye: Det var en bevisst tanke bak det, ja. Det var Werna Gerhardsen som var leder for de Fram-greiene. Men Trygve Bratteli var jo en leder med respekt, den respekten vi følte for han, var hans lederplattform. Han var så intellektuelt oppegående og hadde så analytiske evner at han ledet i kraft av det. Tor Aspengren slo jo med klubba og hevet stemmen ganske kraftig, og da slo folk hæla sammen.

Kjeldstadli: Oppnavnet ”Slegga”?

Bye: Ja, Tor med hammeren. Så det er forskjellige typer, det kan man si. Reiulf som ledertype – han egner seg ikke til leder. Han har en begavelse, men man gjorde mannen en bjørnetjeneste ved å gjøre ham om til partiformann, og partiet fikk også betale for det. Det var landsmøtet som valgte han, så de skulle egentlig ha straff for det, de skulle betale bøter. Men Reiulf var en kompromissets mann. Kompromiss er jo viktig i politikken, men ikke som en evig rettesnor. Noen ganger må du lede, og da bare tar du beslutninger.

Bergh: Han ble jo ofte plassert til venstre i partiet. Deler du den oppfatningen?

Bye: Ja.

Bergh: I hvilken forstand?

Bye: Nei, i hvilken forstand? Han hadde mer med AUF å gjøre enn det jeg hadde. [Latter] Reiulf var en begavelse til å holde foredrag og taler. Han vil alltid være på den siden hvor hjertet banker. Det er på den venstre siden hjertet banker. Da var det en rekke av oss som begynte å lese medisin for å finne ut at hjertet ligger midt i brystet, men det kjennes ut som om det banker på venstre side. Når det kom til spørsmål som avdekket holdninger, så gikk han ofte ut mot venstre. Han likte å være på den siden. Når Einar Førde og Bjørn Tore Godal kjørte saker i Sentralstyret, var Reiulf den mest lydhøre overfor dem.

Bergh: Ellers er jo Reiulf i ettertid blitt gjenstand for veldig hard kritikk fordi det har vist seg at det var han som lekket en del fra Sentralstyrets møter. Spørsmålet er hva det sier om partikulturen?

Bye: Du tenker på han og møbelhandleren?

Bergh: Ja.

Bye: Ja, møbelhandleren, ja. En av de første julene jeg var – altså julaften 1969 dukker det opp en whiskyflaske på bordet mitt. Hvem? Så gikk jeg til Reiulf: ”Men kan dette være riktig? Det står ei whiskyflaske på bordet mitt.” ”Ja, det er han partikameraten på Jessheim. Han driver møbelhandel.” Det var første gang jeg ble introdusert for han.

Det var også en av de tingene som jeg tror jeg holdt et oppgjør med i landsstyret da jeg varslet at jeg ville gå av, at partiet hadde så mye lekkasjer at det kunne ikke være tale om noe annet enn at det måtte være personer som bar dette opp i Akersgata, og at Reiulf var en av lekkasjenes kilder. Det kan være at han enkelte ganger var klok nok til å la det gå to ledd – Akersgatas kilde var ikke Reiulf, men indirekte var det han. Men Reiulf og jeg har sluttet fred med hverandre, og vi har tatt til etterretning vårt skisma og har gjenopprettet kontakten. Han har dårlig helse og skal tilbringe julen i Chile.

Bergh: Ellers er det jo en person som vi stadig nevner, som kanskje kunne ha endret en del ting hvis han hadde kommet i posisjon. I 1969 sier du at Bjartmar Gjerde var en alternativ kandidat, i 1975 var han på tale som partiformann. Hvorfor ble det aldri noe med Bjartmar Gjerde?

Bye: Jeg veit ikke, for å være helt ærlig. For jeg kjenner jo Bjartmar, og han hadde dimensjoner, men det var et eller annet som ikke gjorde det store utslaget for han. Han gjorde alltid en god jobb der han var, så nei, jeg veit ikke årsaken. Det er klart at i mitt tilfelle så satt jeg i en posisjon i fagbevegelsen som var langt sterkere enn den Bjartmar hadde, han var vel da i AOF. Det er klart at det kan ha vært utslagsgivende. Men Bjartmar hadde blitt en aldeles utmerket partisekretær. En faktor til, som jeg kom på nå, var at han i utgangspunktet sa at han ikke ville samarbeide med Reiulf. Det gjorde han jo litt vanskelig, også som partilederkandidat. Han hadde fire år sammen med Reiulf i AUF, og han kjente Reiulf så godt at han rygget for å komme i en ny samarbeidsposisjon med Reiulf.

Kjeldstadli: Hvis vi nå er inne i persongalleriet, så har jeg ei liste her over dem som kom inn i regjeringen samtidig med deg. Det er nedover her: Cappelen og videre. Er det personer du, ja, du husker dem vel alle sammen, men som du synes –

Bye: Ja, altså, jeg –

Kjeldstadli: – kunne ha interesse?

Bye: – fortrenger dem jeg ikke liker. [Latter]

Kjeldstadli: Det er helt greit. Men er det noe hyggelig å si om noen her?

Bye: Øksnes var en koselig fyr. Landbruk var jeg jo ikke så interessert i. Hallvard Bakke liker jeg heller ikke, han er i gruppen Bjørn Tore Godal og Førde. Arne Nilsen, veldig ålreit og virkelighetsnær fyr og tidligere jernbanearbeider. Olav Haukvik, nei, vi kan vel ikke slenge negativt om han. Asbjørn Jordahl, han satt ikke i regjeringen, jeg etterfulgte han.

Kjeldstadli: Nei, det er noen som gikk av, andre kom. Men lenger ned der er det –

Bye: Det er de med kryss på?

Kjeldstadli: – de som kom inn samtidig, ja.

Bye: Ja. For jeg begynte å lure på Hallvard Bakke, om jeg hadde vært i nærheten av han som statsråd. Cappelen! Alle tiders fyr. Cappelen var med på å presse Bratteli i sin tid. Reiulf ... Skytøen fikk jeg et godt forhold til, og han har jo markert seg sjøl som en meget håndfast og *outspoken* fyr og et jævla flott sentralstyremedlem. Thorvald er Thorvald. Ulf Oscar Sand. Ulf og jeg har kjent hverandre fra distriktsstyret i AUF, aldeles ålreit fyr å ha med å gjøre, men han har nå forsvunnet inn i dypet, nå er han pensjonert. Einar Førde har jeg nevnt tilstrekkelig mange ganger. Men en ting jeg ikke skjønnte, men som jeg skjønnte nå da jeg leste boka om han, var at han var så jævla opptatt av å innføre toto-spill, altså hesteveddeløpsgreier, og vi i regjeringen skjønnte ikke bæret av hvorfor det voldsomme engasjementet han viste da? Og nå har jeg skjønnt det – han var jo fast gjest på travbanen.

Jeg har mye godt å si om mange. Sissel Rønbeck hadde jeg et godt forhold til og har fortsatt det. Per Kleppe er jo en spesialitet. Vi jobbet sammen i LO-programmet. Ja, Berrefjord, Harriet Andreassen var det jo også, Harriet Andreassen blei kong Olavs store favoritt. Kong Olav hadde den evnen at han sovnet i statsråd. Det var jo litt problematisk, og vi gikk runden hvor vi leste opp hva vi hadde av ærender. Da går du opp til Kongen og leverer fra deg papiret. Så titter han ned på papiret, og så sovner han igjen. Men når Harriet Andreassen kom – hun var jo ganske tung, det dundra i halve Slottet når hun kom oppover – da skvatt han opp og smilte og bukket pent. Harriet Andreassen var også en av grasrota.

Bergh: Noe av det man kan lese ut av den lista, er jo at LO, fagbevegelsen, styrka seg veldig i slutten av Nordlis regjering. Jeg vet ikke hvordan du opplevde det, men det har jo vært sagt, blant annet fra Kleppe, at det var veldig tilspissa mellom LO og Nordli forut for denne ommøbleringen, denne regnbueregjeringen som det jo ble kalt. Opplevde du –

Bye: Nei, da satt jeg borte i Folkeferie og hadde ikke den følingen med tingene. Men det er klart at Skytøen og jeg var helt åpenbare LO-kort.

Bergh: Ja, og Sand og Andreassen –

Bye: Ulf, ja, for all del, Ulf Sand. Han var jo leder for økonomisk kontor.

Kjeldstadli: Jeg lurer på mens vi er i regjeringen, om vi skal ta opp tida som samferdselspolitiker, om det kunne passe nå? Du var jo både minister og var inne i en lang rekke samferdselsrelaterte organisasjoner, må man vel si, litt i fortsettelsen på Folkeferie og reiseliv. En som kan noe om samferdsel her, er nemlig Trond.

Bergh: Vi kan jo spørre: Var samferdsel et område som du hadde noen spesiell interesse for i utgangspunktet?

Bye: Nei, men hvilken statsråd har egentlig det, holdt jeg på å si. Det finnes jo sånne folk som Per Kleppe og sånn.

Kjeldstadli: Kjell Opseth, kanskje.

Bye: Ja [Latter]. Nei, bortsett fra at jeg hadde reist mye i Norge, hadde jeg ikke spesielle forutsetninger eller noe ønske om det. Som jeg fortalte om i stad, ble jeg bedt om å være samferdselsminister, og så var det: ”Ja vel.” Men jeg er jo enig med Trygve Bratteli, det er et godt og interessant departement, og du får føle samfunnet på pulsen ganske inngående. For, veit du, ved siden av seksualdriften er veidriften den mest utbredte og sterkeste i Norge! Hver gang jeg kom på kontoret om morran, satt det alltid en haug med ordførere der. De skulle inn til meg og be om penger til veier og bruer og *you name it*. Nei, det passet mitt gemytt, og jeg syntes Samferdselsdepartementet var et godt departement. Jeg har jo ikke noen forutsetninger for å bedømme det, men jeg syntes jeg fikk et godt forhold til embetsmennene. Det var en pragmatisk arena å operere på.

Bergh: Det er jo et svært arbeidsfelt, egentlig, med veier og annen fysisk transport, og du har post og televerk og det hele. Så det er jo enormt med ting. Hvis vi først ser litt på vei og bil, ble det veldig profilerte saker fra din side, og for en historiker kan det se ut som om du nærmest nå ønsket å ta et lite oppgjør med Arbeiderpartiets noe skeptiske historiske holdning til privatbilismen. Var det noe sånt du så for deg da du kom med dine bilpolitiske utspill?

Bye: Jeg var av den meningen at bilen er et viktig transportmiddel, ikke minst i Distrikts-Norge, men også for at de store sentrene og byene skulle fungere. Det er ikke mulig å tro at man skal kunne klare å mobilisere et kollektivapparat, for eksempel i Oslo, som gjør bilen unødvendig. Det er best å kalle det en illusjon. Så at bilen er et viktig transportmiddel, både yrkesmessig, økonomisk og sosialt, det hadde jeg for meg, og jeg blei ikke vaksinert eller bearbeidet for å få det standpunktet. Jeg hadde det. Det var konfrontasjoner om bensinpriser og den slags ting. Hvis det hadde vært nå, så hadde vi blitt fremstilt som Fremskrittspartiet. Men jeg satte i gang en komité som skulle arbeide med bilpolitikken. De gjorde det, men det blei vel lagt ned i en skuff etterpå. Jeg var bilens talsmann.

Men jeg gjorde også stor innsats for jernbanen. Å, det var mye bråk – kjøreledninger, jeg lærte mye om kjøreledninger. Det er sånne som henger i lufta som toget får strøm fra når det kjører. Og de der jævla kjøreledningene rundt Oslo, de datt jo ned i hver eneste rushtrafikk. Så blei det store oppslag og kjeft som bare det. Jeg husker jeg innkalte generaldirektøren, jeg tror han het Robert F. Nordén, og da var jeg ganske opphissa. Jeg sa til han at hvis ikke du får orden på det der nå, så skal jeg kjøpe en pose med kramper, og så skal jeg gå og spikre fast de der kjøreledningene! Men jeg hadde sans for jernbanen, og jeg gjennomførte en ganske omfattende aksjon under budsjetttrunden hvor jeg var ute etter mer

trekkraft for jernbanen. Så jeg fant ut at vi kunne låne penger og kjøpe lokomotiver. Det var det dummeste Finansdepartementet noensinne hadde hørt. Han der finansråden, Eivind Erichsen, så på meg som jeg skulle være gal!

Bergh: Men møtte du en viss motstand i partiet der?

Bye: Ja, de konfrontasjonene jeg hadde, var vel med Sissel Rønbeck. Men det var ikke noe motstand i det, ikke det jeg kan huske. Det kan være at man bak min rygg, holdt jeg på å si, syntes at det gikk for langt, men jeg fikk ikke noen signaler fra Odvar om at dette burde jeg reversere. Så jeg kjørte den, og jeg engasjerte meg også som en motpost i trafiksikkerhetsarbeidet. Jeg trur til og med at antallet ulykker sank i de tre fattige åra jeg holdt på med det. Nei, bilen kommer man ikke unna! Den er man nødt til å leve med. Ellers var det kortbaneflyplasser – hver eneste jævla bygd i hele Nord-Norge skulle ha sin kortbaneflyplass. Det var jo et annet kommunikasjonsmiddel, det gjorde Distrikts-Norge stadig mer sentralt. Man fikk bedre kontakt med de sentrale delene av landet, det ble det mye bedre med flyplass i Båtsfjord og Mehamn.

Bergh: Men du var inne på dette at om morgenen møtte du alle disse lokale distriktpolitikerne. Det sies jo at samferdsel er det typiske eksempelet på hvordan distriktsinteresser driver politiske prosesser, og du opplevde det på nært hold. Var dette etter din oppfatning en sunn måte å forme politikk på, eller savnet du mer samlet sentral styring og – om jeg kan si – storbyorientert politikk på denne sektoren?

Bye: Det blei litt todelt, og jeg skjønnte jo veldig godt hvorfor Distrikts-Norge var så aktivt på dette området og så pågående. Og når en kommer til Stortinget, er det jo en realitet at Stortinget er distriktsorientert. Men jeg hadde på andre siden storbyproblematikken på kartet. Det gikk vel ikke så langt, jeg bidro til Festningstunnelen, og at veimidler også kunne brukes til kollektivtrafikken, var en av de tingene jeg gjorde på det området. Men jeg skjønnte jo etter hvert at hvis jeg skulle bli mer kostnytteorientert enn politisk orientert, så var det klart at det blei pøsa veldig mye penger ut i Distrikts-Norge som det ikke var noen god økonomisk begrunnelse for. Jeg var på en befaring i Nord-Trøndelag en gang, og det var kjempeflotte veier, asfalterte, breie og fine, men ikke en jævla bil, og om du møtte en bil, så var det en gul en, fra Veivesenet! Mens inne i Oslo sto man og stampa i kø på Strømsveien og Mosseveien og sånt noe. Men politikk er altså et spørsmål om å føle på hva distriktene også kan og vil.

Bergh: Så du aksepterte det at –

Bye: Ja, politisk realitet! En av mine store bragder er – nå kjører man ikke inn i Holmestrandtunnelen lenger, men det blei en voldsom diskusjon om dimensjonene på den. Det kom en delegasjon fra Holmestrand og klaga voldsomt på at den blei altfor trang og trafikkfarlig. Det var ikke måte på hvilken elendighet som kom ut av det der trange opplegget som Vegvesenet hadde bestemt, det var av økonomiske grunner. Så jeg sa at skal dere ha ”høl”, så skal dere få et stort ”høl”, og jeg gikk da for at det skulle bli det. Veit du hva de var ute etter? Mer stein til småbåthavna i Holmestrand! De ga blaffen i – [Latter].

Kjeldstadli: Ja, det er en type samferdsel det òg!

Bye: Ja, det var pragmatisme. De skulle bygge en småbåthavn i Holmestrand, og den har blitt veldig fin med den steinen som de tok ut ekstra fra tunnelen.

Helle: Ja, jeg vil litt tilbake til bilen, for jeg tenkte at enhver regjering har jo behov for statsråder som på en måte kan profilere sitt saksområde på en offensiv måte. Og det får en jo inntrykk av at du – ikke sant, du får jo ros av NAF og er bilens venn og sånn. Det ligger jo noe der at når du er bilens venn, kanskje sånn på slutten av 1970-tallet, så er du kanskje arbeidsfolks venn og middelklassens venn. Hadde du en sånn tanke om at dette var en måte å hanke inn velgere som var i ferd med å gå tapt, eller vinne nye grupper? Eller var det mer en rent saklig vurdering?

Bye: Jeg trur ikke det var en så avansert tankegang som den du nå beskriver, men at jeg skjønnte at spørsmålet om bil ikke var en overklasseproblematikk, at også våre velgere var interessert i veistandard og bensinpriser og avgifter og hele den pakka der. Men problemet med Samferdselsdepartementet er at det har jo ikke noe med økonomien å gjøre, altså vi kan lage veier, men vi kan ikke gjøre noe med spørsmålet om avgifter og bensinpriser. Det var det andre som stelte med, og det å få gjennomslag hos Ulf Sand om å gå ned på avgifter – Ulf Sand var en rund og fin fyr, men det var som å hogge i stein. Ikke tale om. Men det hadde en politisk side.

Kjeldstadli: En side av bilen, mener noen, er jo miljødimensjonen, og du sier i et intervju i Arbeiderbladet i 1975 at det er en menneskerett at nordmenn skal få reise dit de vil. Det er en flott formulering, men sånn litt i ettertankens kranke blekhet har miljøside vært underspilt i samferdsel, eller var det tenkt mer også den gang?

Bye: Nei, når det var i 1975, er litt avgjørende, for jeg blei jo plassert i Norsk Folkeferie som det da heter, og som er eid av LO og fagforbundene.

Kjeldstadli: Det var i desember 1975.

Bye: Ja, da var det etter at jeg hadde gått av. Da hadde jeg nok fått det perspektivet, som jeg tror jeg har prediket en god del, at så lenge mennesker reiser fritt over landegrensene, er det fred i verden. Det lå på det planet der, det hadde lite med min forhenværende rolle som samferdsels- eller kommende rolle som samferdselsminister å gjøre. Jeg er fortsatt av den mening at nordmenn bør få reise hvor de vil.

Bergh: Men det virker som du var primært opptatt av privates bilbruk. Andre vil kanskje si at det viktigste med bil og med transport og med veier er å skape en effektiv infrastruktur for næringslivet. Hvordan så du på den problematikken?

Bye: Ja, vi hadde besøk av lastebileierne og hele den pakka der, og det er klart det, infrastrukturmessig. Jeg tror ikke vi skal overdrive min innsats for privatbilen. Buss- og nyttetransporten var med i mine betraktninger, og jeg tror jeg samarbeida godt med transportnæringen. Men jeg hadde vel en sånn lastebilaksjon hvor de parkerte på Rådhusplassen og blokkerte havnebanen i et par dager. Så, ja, jeg hadde så klart en følelse av det. Men det samme gjelder jo ute i Distrikts-Norge, når det var spørsmål om at folk skulle kunne reise med sine privatbiler inn til sentra eller komme seg rundt i landet, så hadde det også å gjøre med transport i distrikts-Norge. Ikke minst transport fra fiskebruk og sånt noe, som ikke alltid kunne stole på Hurtigrutas frakt av frossenfisk.

Bergh: Ellers er jo prakteksempelet på distriktsvennlige holdninger innenfor samferdsel Nord-Norge-banen, da.

Bye: [Latter]

Bergh: Hvordan så du selv –

Bye: Ja, jeg var jo iherdig motstander av Nord-Norge-banen. Jeg hadde blitt fylt opp med tall og sånt noe av byråkratiet om hva dette kom til å koste. Det ene var anleggskostnadene, det andre var driftskostnadene, så jeg ville heller ruste opp de jernbanestrekningene vi hadde, enn å bruke penger på å føre fram banen til Narvik. Men jeg høstet meg en landsmøtenederlag på saken, det må ha vært i 1973 på Hamar, hvor det blei flertall for videreføring av Nord-Norge-banen.

Bergh: Ja, 1975, hvis det var Hamar.

Bye: Nei, 1975 var det i Oslo. 1973 var det på Hamar, trur jeg. Ja, jeg skal ikke – men i hvert fall har jeg høstet et nederlag på landsmøtet hvor jeg gikk imot Nord-Norge-banen. Flertallet var for.

Bergh: Ellers som du var inne på tidligere i dag, var telefonkøen en utfordring. På mange måter var Televerket en statsetat om ikke i krise, så var det i hvert fall mange som mente at den var i krise. Kritikken var jo ganske hard, og den var av en type som gikk nærmest på det politiske systemet løs, og var en del av den bølgen som formet seg etter hvert som en høyrebølge, kanskje. Så det kunne være interessant å høre hvordan du selv grep fatt i den problematikken, og hvordan du forsøkte å orientere deg i retning av nye måter å se disse store, tunge samferdselsetatene på. Det kan jo se ut som om du veldig bevisst lette etter nye organisasjonsgrep her?

Bye: Ja, det her med telefonkøen. Ved siden av disse ordførerne som kom og skulle ha veier, så kom jo fagforeningene til meg og sa at når de var ute i selskapelig sammenheng, så torde de ikke si at de jobba i Televerket. Det var riktig ille. Folk sto i kø både i ett og to år for å få telefon. Jeg var da så heldig, er det vel kanskje riktig å si, at jeg satt der da den gamle teledirektøren gikk av og vi satte på Kjell Holler. Og det var grepet. Det har jeg selvfølgelig ikke fått noen uttelling for, men med det startet en helt annen måte å drive Televerket på, som også var starten på det vi ser i dag av organisasjon. Kjell Holler var en gjennombruddsmann i den sammenheng. Jeg trur ikke vi visste hvor godt det passet.

Verre var det med flytrafikken og Fornebu. Jeg var da en ivrig tilhenger av fortsatt å ha flyplass på Fornebu. Det var ikke noe særlig genialt, sett i ettertid, men det var i hvert fall det jeg var da.

Bergh: Så når det gjelder skal vi si den liberaliseringen og den fristillingen som disse etatene har fått, mener du at startpunktet egentlig var i din samferdselsministertid?

Bye: Ja, jeg vil nok si at det er det, jeg vil koble det til min pragmatiske holdning. Alle kunne jo se at det ikke gikk med det stivbeinte byråkratiet som hersket omkring disse tingene. Det var fullstendig i utakt med en samfunnsutvikling som ikke klarte å føre dette samfunnet med den nødvendigheten som en telefon er. Så jeg syntes det var et skup å få han inn i det, og hva man velger å kalle det i ettertid, er ikke jeg så veldig opptatt av nå lenger. Det var et riktig grep. Jeg har mine samtaler med Televerket, Telenor og sånn, men jeg synes at det har vært, en bra utvikling. Det er jo visse sider i den moderne samfunnsutviklingen som du ikke kan ideologisere deg bort fra. Du er dømt til å ta grep i denne typen. Jeg opplever vel heller andre ting som ikke går på samferdsel, som meningsløs kommersiell tenkning. Oslo kommune er jo et eksempel på det.

Kjeldstadli: Det var jo også en teknologisk dimensjon, at man hadde lagt til rette et nett som så kunne brukes når digitaliseringen kom. Så måtte det også et teknologisk skift som gjorde at det ikke gikk av med telefonkøene, men det –

Bye: Et stort spørsmål jeg fikk som politisk sjef for Televerket, var – jeg husker at plutselig fikk jeg på bordet at jeg skulle bestemme hvordan tallskiven på telefonen skulle være, om den skulle starte med 1, 2 og 3, eller om den skulle starte med 0 og bortover. Det var visstnok en veldig viktig sak, som man også drøftet ute i Europa. Så når telefoner har den standarden som den nå har – den starter vel på 1, gjør den ikke det? – så har jeg gjort vedtaket. [Latter] Er det noen som starter på 0, så er det gærent, altså!

Kjeldstadli: Det med å bruke private lån til offentlige investeringer – du nevnte at du hadde foreslått det, men så hadde Erichsen, departementsråden, avvist det. Ble det noe brukt? Slo du gjennom med det?

Bye: Nei, jeg kjørte den linja. Budsjettsjefen i Samferdselsdepartementet kom til meg og sa: ”Jeg har fått en telefon fra Finansdepartementet”, som hadde uttrykt sin bekymring for denne statsråden som ville ut og låne penger, hvilket er helt uakseptabelt til statsbudsjettoplegget. Men jeg grein så fælt på det at jeg fikk fire lokomotiver, allikevel, på budsjettet. Så noe blei det ut av det. Men Erichsen, hver gang han så meg siden, så gikk han utenom. ”Han der er tjukk i huet,” tenkte han.

Kjeldstadli: Men tilbake en dimensjon som jeg har nevnt, og det er med dem som mener at miljøproblemer og samferdsel hører sammen. Hvor omtrent sto – ja, kall det miljømessige hensyn eller utslipp – den type problemer da?

Bye: Nei, jeg kan ikke huske at det var noen sak. Vi hadde selvfølgelig noen sånne greier i Oslo her når skodda lå og lufta var dårlig og så videre, men miljøproblematikken tror jeg knapt nok eksisterte i den form. Den miljøproblematikken man hadde på Fornebu, var selvfølgelig støy. Men det der har jo kommet sterkere etter hvert. Jeg kan ikke huske at det var noe tema.

Bergh: Det ble kanskje brukt som et argument for jernbanesatsning?

Bye: Ja, jo.

Bergh: Så i den forstand var det vel –

Bye: Det er det. Det har det alltid vært, og det er fortsatt det.

Kjeldstadli: Er det andre ting med samferdsel? Vi har to bunker igjen, og den ene her er knyttet til overvåking og den andre er knyttet til en analyse –

Bye: Jøss, jeg trudde jeg skulle sleppe det, jeg.

Kjeldstadli: Nei, du bør ikke veldig – det er skrevet mye om det – men en analyse av utviklingen av Arbeiderpartiet og utviklingen av norsk politisk kultur på 1970- og 1980-tallet, sånn mer generelt. Men skal vi ta overvåking kanskje før formiddagsmat? Det er utførlig

beskrevet i dine og andres framstillinger, så du skal ikke dvele ved det i stor detalj, men vi synes vi bør forfølge det. Idar?

Helle: Dette er jo et felt du i veldig stor grad har valgt å komme tilbake til etter at du trakk deg ut eller reduserte virksomheten i politikken. Er det noen spesiell grunn til at dette er noe som du har reflektert såpass mye over? Overvåkning fra da du var partisekretær og seinere.

Bye: Grunnen til at det kom ut, er jo Andreas Skartveit. Han gikk på meg for at jeg skulle skrive boka *Sersjanten*, og så kom jeg til å skrive et par–tre linjer i det manuset som han ba meg skrive noe mer om, og som jeg da føyde til en fire–fem linjer om. Og det eksploderte jo. Det utløste det hele. Jeg skjønnte jo etter hvert at jeg hadde stoff her som var av interesse, jeg kan vel kanskje driste meg til å si historisk interesse. Jeg drokla etter hvert litt oppe i huet og fant vel ut at dette er en del av historien. Du kan mislike det, men det er allikevel en del av historien, og den er jo der, selv om du ikke forteller om dem. Så det var en god begrunnelse for å pakke mer ut av det, og jeg skjønnte jo at rundt meg var det folk som nærma seg fra andre kanter. Om ikke jeg hadde åpna slusene, så kunne andre ha gjort det. Og jeg ville ha fått store problemer med min egen rolle hvis andre folk begynte å lage sin fasong på det. Jeg tok vare på min historie før andre gjorde det.

Det er en av begrunnelsene. Jeg fikk gode samarbeidspartnere i Finn Sjøe og Alf R. Jacobsen på den første ordentlige boka om dette her, *De visste alt!*, og så skrev jeg en slags roman, en *faction*-roman, *Niende etasje*. Jeg visste at mange ville mislike det meget sterkt, ikke minst type Haakon, Jens Christian Hauge og så videre. Etter at jeg ble kjent med disse miljøene, så er det jo en kultur som går ut på at sånt noe skal du ikke fortelle, det skal du ta med deg i grava. Den holdningen finnes fortsatt. Så.

Men jeg gjorde det jeg gjorde, og har også tatt et oppgjør med meg sjøl i ei lita bok som heter *Lojalitetens pris*. Jeg drev med overvåking fordi jeg ble bedt om å gjøre det, og jeg var lojal og gjennomførte dette. Sett i ettertid er det helt klart at jeg ikke ville ha nektet. Dette var også en slags oppfølging av kampen mot kommunismen, slik jeg hadde opplevd det fra min første arbeidsdag på Progress – kampen om den politiske dominansen i klubben på Progress og Jern og Metall i Oslo. Å nekte å samarbeide med det offentlige overvåkingspolitiet var en tanke som jeg overhodet ikke hadde oppe i hodet. Det opplegget var etablert og innkjørt, og jeg var da den mannen som overtok det. Det var riktignok på vei ut, òg da, det var jo stort sett meningsløst. Det glei dessverre over til å bli litt mer opptatt av

hva egne partifeller holdt på med. Så det er bakgrunnen for det der – det er vel ikke så veldig mye mer å si om det.

Jeg har nettopp hatt bursdagsselskap. Martin Kolberg var da til stede og holdt en tale om partiets framtid, og hvis det blir sånn, så ser jeg lyst på det. Men poenget var at han også sa – han formulerte det vel sånn omtrent: ”Dette har jeg bestemt meg for å si til deg, at det at du gikk ut og skreiv om det du visste, var riktig.” Så nå er alt i orden, nå har jeg fått partiets velsignelse.

Bergh: Men var det et dilemma for deg da at du på en måte gjorde dette på egen hånd og ikke gikk til partiet først og fikk velsignelse i utgangspunktet? Jeg tenker på det vi tidligere snakket i dag om lojalitet og at man på en måte snakker med én røst. Det var vel en politisk dimensjon, åpenbart, ved dette?

Bye: Nei, jeg gjorde ikke det. En av grunnene kan være at jeg visste ikke hvem jeg skulle snakke med om dette, hvem som hadde sinnets balanse til å snakke om det. Det kan også være at dette får jeg ta ansvar for sjøl, altså jeg var den siste resten av dette kapitlet, og da får jeg ta ansvaret for dette. Hvis jeg hadde snakket med en i partiet og fått rådet ”Ikke gjør det!”, og så hadde det kommet opp allikevel, og jeg hadde blitt fillerista av roller som jeg overhodet ikke har hatt i denne sammenheng. Noen tror at jeg har drevet med overvåking storparten av livet mitt! Det har jeg faen ikke gjort! Når jeg var oppe i LO, når jeg satt med dette apparatet, så var jeg mest opptatt av LOs handlingsprogram og vervekampanjen. Det var det jeg brukte min tid på, og så en gang iblant slang jeg på disse her øretelefonene for å høre om det var noe interessant ute og gikk. Eller min venn fra Overvåkingspolitiet kom og sa at nå veit jeg at det er møte her, så nå må vi skjerpe oss litt framover. Men folk – ikke minst unga mine – trur jeg har vært ansatt i Overvåkingspolitiet.

Bergh: Når du nå i ettertid ser tilbake på den opptattheten både i fagbevegelse og parti av kommunistene, ikke bare som en politisk trussel, men som en sikkerhetstrussel – det var en blanding av disse tingene, og det var ikke så lett å si hvor grensen gikk fra det ene til det andre – og på bakgrunn av det vi etter hvert vet om internasjonal kommunisme og dens planer under den kalde krigen, hvordan vurderer du den virksomheten i dag? Ser du legitime grunner til at det ble slik?

Bye: Ja, jeg ser legitime grunner i 1950-åra og litt utover i 1960-åra. Det ble mindre og mindre utover i 1960-åra, for ikke å snakke om 1970-åra. Sikkerhetspolitisk befant man seg i en sånn situasjon at – jeg har vært formann i en forsvarskommissjon, så jeg tror jeg har litt peiling på den sikkerhets- og forsvarspolitiske siden av den saken – det blei mindre og mindre begrunnelse. Men etter hvert som den sikkerhetspolitiske siden blei mindre og mindre aktuelt, så blei det med politikken hengende igjen. Mine venner fra Overvåkningspolitiet, ja, de var selvfølgelig ute etter hvorvidt det ble holdt noen møter i Folkets Hus, hvor det var en eller annen diplomat fra den sovjetiske ambassaden til stede og sånt noe. Men det var ren politisk overvåking. Så jeg kan si at sånn sikkerhetspolitisk, forsvarspolitisk, kan jeg nesten ikke huske at jeg var borte i noen case hvor det var det dominerende. Det var politisk orientering, å være informert om hvordan de tenker, tenker de på å sette i gang noen aksjoner, hva er programmet, hvilke personer er med, og så videre. Å avdekke såkalte ”skjulte” kommunister, altså de som ikke fremsto som organiserte kommunister, men som var kommunistenes medløpere, men som gikk i dekning, de oppførte seg som alle andre medlemmer av Arbeiderpartiet, og sånn. Neida, det – [Pause].

Det var egentlig ikke noen styrende hånd i det, vet du. At Konrad Nordahl, snakker om Arbeiderpartiets overvåkningsapparat, det var jo minst like mye LOs overvåkningsapparat. Og da Konrad Nordahl var sjef tror jeg det var en mer overordnet, styrende hånd over denne virksomheten. Da Mentsen regjerte – en gang iblant så ba han meg komme da: ”Har du hørt noe? Har du hørt noe nytt?”. Når det gjelder Tor Aspengren, har jeg sagt at jeg vet ikke den dag i dag om han visste noe. Jeg gikk aldri til han og har ikke prøvd å skyve noe over på han, men da var dette systemet en løsgjenger. Rett og slett en løsgjenger. Det var en løs kanon. Den gikk og ble opprettholdt av Overvåkningspolitiet, og av meg som en ensom ulv.

Bergh: Det kom jo en veldig svær og intens offentlig debatt i kjølvannet av det du satte i gang, med kommisjoner og andre ting, og kritikken mot Arbeiderpartiet og det man kalte samrøre med de hemmelige tjenester, har jo vært ganske kraftfull til tider. Hvordan vurderer du reaksjonene i ettertid på det du satte i gang, og den debatten som fulgte?

Bye: Dette medførte til Lundkommissjonen. Så i dag, sett i ettertid, blei lufta rensa. Det er ikke av den grunn Arbeiderpartiet har gått tilbake. Jeg tror det også har vært en slags aksept for at man gjorde dette i den harde tida. Arbeiderpartiet tapte ikke på det, men var selvfølgelig veldig uforberedt på det som kom, fordi de aller, aller fleste visste jo ikke båret av disse tingene. Arbeiderpartiet tok ikke skade av det, historien har tjent på det. Den eneste som ikke

har skjønt båret nå, det er jo Kåre Willoch, som hadde en artikkel i VG nå, om at Lundkommisjonen var helt bananas.

Kjeldstadli: Lars Hellberg i *Norsk biografisk leksikon* sier i artikkelen om deg at du i bøkene framstiller dette mye som en sak for Arbeiderpartiet, og det er nærliggende. Han peker dessuten på at de borgerlige jo også var innforstått med det og kanskje glad for at Arbeiderpartiet gjorde det. Hele det historiske ansvaret ble liggende på Arbeiderpartiet.

Bye: Det er andre som har sagt det også. Den historiske, politiske kampen med kommunismen i Norge tok Arbeiderpartiet. Det var Arbeiderpartiet og LO som var de eneste som kunne gjøre det. Høyre kunne ikke gjøre det, ikke Venstre, ingen av de andre politiske partiene hadde forutsetninger eller posisjoner for å kunne ta den kampen. Så kampen mot kommunismen i Norge ble utkjempet av Arbeiderpartiet og LO, med de legitime og illegitime ressurser som ble tatt i bruk. Og det tror jeg at de langt inn i den borgerlige leiren er klar over, og vi høster aksept for det, selv om det ikke høster noen velgere.

Kjeldstadli: Det er en gruppe, slo det meg, som kanskje ble spesielt hardt rammet, men som ikke fikk så mye oppmerksomhet, og det var jo kommunister og barn av kommunister på ensidige industristeder. De ble holdt utenfor ansettelse i lengre tid, at det skulle bli truffet rett i grunnlaget for å være en arbeider, så å si.

Bye: Kald krig er også en ubarmhjertig greie. Mange har lidd uberettiget av dette – jeg vet sjøl at gode samfunnsmennesker har måttet lide på grunn av sitt eget politiske standpunkt eller av fedrenes standpunkt – og det er høyst beklagelig. Det gikk over støvleskaftet, man traff uberettiget mennesker, man skilte ikke, det var ikke noe arena mellom sort og hvitt. Ja, det er mange som ble rammet av den kalde krigen på dette området.

Jeg har tatt et slags oppgjør med meg sjøl over de tingene der, og det er klart at sett i et lojalitetsforhold er dette et eksempel på at lojaliteten, som jeg er oppdratt til å følge, ble trukket for langt. Jeg hadde helt åpenbart muligheter for å kutte det på et atskillig tidligere tidspunkt og være litt mer intelligent i måten å avslutte det på. Det jeg holdt på med i Finnmark var nå en side av saken, men da jeg kom inn til Oslo og fikk overlevert avlyttingsutstyret og så videre, så strakte min lojalitet seg for langt. Men igjen har jeg det forsvaret: Hvem faen skulle jeg snakke med? Jeg kunne jo ikke gå til politiet og anmelde dette her. Ikke ville jeg gå til Tor Aspengren, for jeg visste ikke om han visste, og jeg ville ikke

belaste ham med det der. Så det var en ensom greie, og da var det vel på det punktet en misforstått lojalitet og mine venner i Overvåkingspolitiet, som holdt det gående.

Kjeldstadli: Men kan det være et paradoks – ja, det var kanskje litt ironi i at du i ettertid ser at den lojaliteten kanskje var å gå for langt, mens når det gjaldt EU, så tenker du at det burde være en lojalitet. Hvordan kan man utvikle kriterier for hva som er riktig og ikke riktig lojalitet?

Bye: Nei, men –

Kjeldstadli: Er det mulig å tenke rundt dette – hva kan man forvente, hva kan man kreve, og hva bør man ikke kreve?

Bye: Men i EU ser jeg ingen moralsk dimensjon, noe jeg gjør i overvåkningssaken. Det var vel i Nürnberg de fant ut at hver enkelt også har ansvar for det en gjorde. En kan ikke bare skyve det over på generalen og de andre, så det er helt åpenbart at du har et moralsk ansvar for dine handlinger. Men i EF-saken var det ikke noe slikt. Det var en politisk sak om hva som var best for Norge.

Bergh: Du sa at det var ingen å gå til med dette her, og at det var noe av dilemmaet. Men hva med Haakon Lie, for eksempel?

Bye: [Latter]. Ja, ja.

Bergh: Ja, han var partisekretær. Du var vel sikkert klar over at han –

Bye: Han visste.

Bergh: – var informert om dette. Tenkte du overhodet på å samordne deg med ham på noen måte?

Bye: Nei, jeg gjorde ikke det. Han hadde en sekretær som hette Paul Engstad jr., som kunne vært en person – og Paul Engstad jr. visste. Faren hans var Paul Engstad sr., som var kontorsjef i LO som også visste. Men å nærme seg Haakon Lie om det, nei, det streifa meg

ikke engang. Jeg tror jeg anså det for å være umulig. Han ville ha sett på dette her med sin gjennomborende: ”Ronald, dette snakker vi ikke om. Dette snakker vi ikke om.” Og det vil bety: ”Det blir som det er”. Ja, Haakon har jo benektet at han visste, ja, men han er av den skolen.

Kjeldstadli: Skal vi ta en pause og gå bort til formiddagsmat? Og så kan vi etter lunsj ta dette med en analyse eller samtale om utviklinga i parti og politisk kultur? Kan det passe?

---PAUSE---

Bergh: Ja, da tenkte jeg at vi skulle vende litt tilbake til de mer politiske og ideologiske utviklingstrekkene, særlig på 1970- og 1980-tallet. Vi har snakket tidligere i dag mye om det som skjer med partikultur, parti og organisasjon i din periode som partisekretær. Vi har snakket om EU-strid og det dramatiske valget i 1973. Det er vanlig å hevde at i etterkant av dette dramatiske valgnederlaget endrer Arbeiderpartiet i noen grad politisk og ideologisk kurs. Partiet blir mer radikalt. I den aktuelle debatten i dag blant historikere og andre er det mange som ser det som en bakgrunn for høyrebølgen, og en historiker som Francis Sejersted har jo blant annet ment at det var mer Arbeiderpartiets radikaliserings som preget utviklingen enn at det var et Høyre som ble veldig nyliberalistisk. Så jeg kunne ha lyst til at vi først snakker lite grann om hvordan du opplevde Arbeiderpartiets politisk-ideologiske utvikling, gjerne fra du kom inn i partiet selv sentralt fra 1969 og utover på 1970-tallet, og hvordan du også har observert det senere. Så la meg spørre først: Ser du noe poeng i påstanden om at Arbeiderpartiet ble radikalisert etter 1973 og utover på 1970-tallet? Er det en beskrivelse du kjenner deg igjen i?

Bye: Ja, jeg synes kanskje det er litt vanskelig, men der er jeg en såpass enkel person at jeg knytter dette med radikaliserings av Arbeiderpartiet, denne fasen, opp mot de personene som ble bærende ledelse, og de sto for en radikal holdning før de inntok mer sentrale posisjoner og dominans. Men selv de, når de kommer ut av hoppet som veldig radikale, så er det sånn at de sliper seg til i svevet og blir ikke så radikale når det kommer til det harde. Men jeg tror jeg kan kjøpe den forklaringen at høyrebølgen som kom, var like mye et produkt av Arbeiderpartiets måte å drive politikk på, som det var at Høyre hadde blitt så veldig mye bedre. Det er jo ofte i politikken slik at man også må satse på sine motstandere, og hvis de er dårlige, så får man et godt resultat. Min svenske kollega, partisekretæren, sa i sin tid da de

hadde fått et kjempegodt valg: ”Ronald, det var ikke fordi vi var så gode, men de andre var så jævla dårlige.” Men jeg kjøper problemstillingen om en viss radikaliserings, og jeg knytter den til radikale krefter som var på arenaen tidligere, men som nå fikk tydeligere posisjoner, selv om de justerte seg i sin radikalisme. Det er alltid sånn det er her i livet, at når man kommer i posisjon og får ansvar, så justerer tingene seg.

Bergh: Men forstår jeg deg rett at du sier at det vel så mye var måten å drive politikk på som politikken innhold?

Bye: Ja, til dels mener jeg det. Reiulf var jo en mester i det å fremstå som mer radikal enn det han egentlig var, men som han gjerne ville være og fremsto som det.

Bergh: Er det noe grunn til å se noen sammenheng mellom dette forsøket på å markere seg som radikalt og det faktum at Arbeiderpartiet fra 1973 av hadde fått en hard konkurrent på venstresida i det nye Sosialistisk Valgforbund? Med andre ord, hvor bevisst var dere den nye politiske konstellasjonen på venstresiden da dere la opp politikken?

Bye: Det er vanskelig for meg å si, for selv med en gjesteopptreden i 1979, 1980 og 1981 så skjer jo denne utviklingen etter at jeg gikk av som partisekretær. Hvorvidt man var seg dette bevisst, det vet jeg ikke noe om. Skulle jeg tippe, så er det en prosess som inntreffer uten at det er veldig planlagt og nøye lagt opp strategi: Nå har vi fått en brysom side på venstresiden, og vi må ta opp konkurransen på det området, og det medfører jo da en form for radikaliserings. Vi må ikke lage så stort spillerom mellom venstresiden og oss, og da trekker du deg lenger bort fra sentrum. Vi brukte den formuleringen at Arbeiderpartiet måtte favne fra venstre og over mot sentrum. Punktet i sentrum ble da trukket lenger unna sentrum, og det ga åpning for Høyre og de andre.

Bergh: Men dette var en prosess som ble startet allerede fra 1973 av?

Bye: Ja, du kan si at glidningen startet med EF i 1972 og 1973-valget og det lederskiftet som deretter skjedde, og hvem som blei dominerende personer.

Bergh: Denne merkelappen ”radikalisering” har jo ofte vært knyttet til en del konkrete politiske saker og reformer fra 1970-tallet, som bankdemokratisering, arbeidsmiljølov, til dels, bedriftsdemokratireform og lignende. Var det for deg også radikaliserende saker?

Bye: Jeg syntes ikke det var så utpreget, det gikk jo da mest på sikkerhetspolitikk, forsvarspolitik, NATO-problematikken. Det var på mange måter her jeg oppfatta venstresiden som jeg da ikke var særlig happy for. Det kunne jo også være skismaer i det på de områdene som du der sier, men der følte jeg meg vel forholdsvis hjemme i forhold til den utviklingen jeg hadde vært igjennom politisk, når det gjaldt demokrati, arbeidslivet, diskusjon om bankene og forsikringsvesenet. Jeg deltok for øvrig veldig aktivt og var leder av partiets forsikringspolitiske utvalg en stund og var veldig opptatt av de tingene. Mye av høyre-venstre-problematikken i Norge har jo dreid seg om sikkerhetspolitikk og forsvarspolitik.

Bergh: Så det er det du spesielt vil peke på når du skal se hva som er spenningen i Arbeiderpartiet, og hva som skiller høyresiden og venstresiden?

Bye: Ja. Og det med forsvars- og sikkerhetspolitikken, det dreiv jo også inn i EF-problematikken. Det var utenrikspolitikk i forhold til internasjonalt samarbeid og den slags ting. Så jeg var relativt firkanta, for å si det på den måten.

Bergh: Hvor reell var det vi kan kalle maktkampen om sikkerhetspolitikken i Arbeiderpartiet sånn som du opplevde den i denne fasen?

Bye: Det var aldri noen fare for at grunnfundamentet kunne rokkes på disse områdene, jeg var relativt sikker på det. Men det var en utidighet som stadig var et uromoment, og som gjorde at politiske motstandere kunne påpeke at innenfor Arbeiderpartiet er de jo ikke enige, og det finnes krefter i Arbeiderpartiet som er sikkerhetspolitisk en risikodel. En av dem som taklet dette best, ikke minst fordi han også da klarte å bli førsteklasses venn med Einar Førde, var jo Knut Frydenlund. Knut Frydenlund var en bauta i spørsmålet om å holde Arbeiderpartiets hovedankefeste i NATO, i utenrikspolitikk, i internasjonal politikk, samtidig som han hadde diplomatiske egenskaper til å bygge bro over til de mest brysomme radikalistene. Så han skal etter min mening ha mye av æren for det der. Når jeg begynner å snakke om det sånn, så høres det litt enkelt og litt firkanta ut, men jeg opplevde det sånn at det var først og

fremst der de radikale stakk oss. Ellers har jeg jo gang på gang sagt at de som kaller seg radikale, enkelte ganger er mer konservative enn det jeg er, og det skal litt til, da.

Bergh: Hva tenker du på da?

Bye: Nei, en del av disse løsningsforslagene, jeg kommer ikke på noen i farten, syntes jeg ikke var særlig radikale. Jeg kunne godt tenke meg en annen handtering av bank- og forsikringsspørsmålet enn det blei, og i så måte var jo jeg også radikal.

Bergh: Opplevde du en mann som Einar Førde som radikal?

Bye: Ja da, jeg opplevde han som radikal, og jeg har jo gitt han vitnesbyrd her i stad. Jeg har et sånt dobbelt forhold til han. Han var en radikaler og etter hvert skapte han seg en plattform på det og kunne leve på det, selv om han også justerte seg ganske betraktelig. Han var en pragmatisk politiker i Stortinget, som gruppeleder og så videre, bortsett fra at han gikk seg bort i Gardermoen-saken.

Bergh: Finner du igjen det samme hovedskismaet politisk i fagbevegelsen som i partiet, synes du? Altså at det er egentlig utenriks- og sikkerhetspolitikk til syvende og sist det dreier seg om?

Bye: Ja, det synes jeg. Før var det ikke noen forbundsformenn som gikk ut i opposisjon mot Arbeiderpartiet i utenriks- og sikkerhetspolitikk og internasjonal politikk. Det blei jo etter hvert en del sånne sangfugler som slapp til og blei de radikales alibi innenfor fagbevegelsen. Så de kunne da vise til at de ble støttet av fagbevegelsen. Da AIK startet opp, bar jo folk innenfor fagbevegelsen mye av byrden ved den operasjonen. De politiske skillelinjene innad i fagbevegelsen gjenspeiler vel litt av det som det er i Arbeiderpartiet, i hvert fall på det sentrale planet, forbundene, sekretariatet og LO-ledelsen.

Bergh: Men vil du generelt si at det ble en økt ideologisk bevissthet i Arbeiderpartiet på 1970-tallet, at man tenkte mer i ideologiske termer? Eller opplevde du som det du selv sa du var blitt, altså en pragmatiker, at det var pragmatisme, at det var løsninger på problemer som var nære, litt uavhengig av de langsiktige visjoner og samkjørt forståelse? Bli det en ny ideologisk, kan vi si, dimensjon i?

Bye: Verbalt kunne det bli det. Men pragmatismen satt der fortsatt. Du hadde radikaliseringsform av opposisjon til den førte politikken, igjen på sikkerhets- og utenrikspolitikken, på internasjonale sammenhenger. Men når det gjaldt mer pragmatiske ting som var til diskusjon i Sentralstyret forbindelse med statsbudsjettet og den slags ting, opplevde jeg ingen store radikale strømninger og motsetninger der når det kom til det harde. Jeg kommer ikke på noen saker som jeg kan illustrere det med. Men vi visste jo når saker i Sentralstyret ville vekke en del bevegelser rundt bordet og hos hvem, og vi visste at dette kommer Sentralstyret til å kjøpe, men så var det jeg som skreiv protokollen.

Kjeldstadli: Ja, å skrive om tingene i etterhånd, det –

[Latter]

Bergh: Vi var jo litt inne på de politiske omgivelsene med SV som en ny dimensjon. Hvordan vurderte du SV som en politisk utfordring når det gjaldt maktbalansen i arbeiderbevegelsen?

Bye: Nei, SV spiste jo av vårt velgergrunnlag, så det var først og fremst den siden jeg var opptatt av, og det var det som bekymret meg. Jeg gikk jo ikke da for at vi rent ideologisk skulle begynne å legge oss opp til dem. Det dreide seg vel mer om hvordan vi markerte vår politikk, at Arbeiderpartiet var det vi var, og at vi kunne det med å styre landet, noe vi hadde vist historisk og så videre, hele den pakka der.

Bergh: Så SV var en utfordring, men du lå ikke søvnløs?

Bye: Nei, jeg gjorde ikke det. Men var det noe, så var det irritasjon i våken tilstand.

Bergh: Var det noen politikere i SV du var spesielt opptatt av og fulgte nøye med på?

Bye: Nei, det var vel ikke det.

Bergh: Da du kom inn som samferdselsminister, vi har vært litt inne på det, så begynte du å tenke litt nytt på det med organisering av statsetater og lignende, litt fristilling og sånn. Det kan jo i ettertid tolkes som et skritt i en ny måte å tenke politisk på, altså som et lite skritt i det

man gjerne kaller nyliberalistisk lei. Det har vært påpekt at kanskje andre også i Arbeiderpartiet begynte å tenke på litt nye måter helt på slutten av 1970-tallet og litt inn på 1980-tallet, at man var kommet til en slags veis ende. Også under inntrykk av de store økonomiske problemer som Norge slet med på den tiden, måtte man søke etter nye løsninger, nye måter å organisere samfunnet for å få de samme resultater som før. Er det et bilde du kan kjenne deg igjen i?

Bye: Ja, jeg gjør vel egentlig ikke så mye det. Det der med Holler og Televerket var ingen form for å tenke såpass langt fremover. Det var et problem, og det måtte vi finne en løsning på. Det første var å få skiftet ledelse der, men siden gå i den retningen som du peker på, var ikke i min horisont da.

Bergh: Nei. Så da du satt i regjering, hadde ikke du en følelse av at Arbeiderpartiet var kommet så å si inn i et hjørne?

Bye: Nei. Fortsatt var jeg pragmatikeren som måtte finne løsninger på de oppgavene jeg sto overfor i det departementet, og som skal ha utgangspunkt i Arbeiderpartiets program, som det heter.

Kjeldstadli: Fly inn her.

Helle: Jeg lurer litt på når en snakker om ideologisk endring og det som skjer, er det slik at den typen prosesser slik du opplevde det, var noe som skjedde i partiledelsen som en kunne merke med personer? Eller var det innslag av en debatt som, ja, jeg tenker her internasjonalt, var det sånn at Arbeiderpartiet førte en dialog med de nordiske sosialdemokratiene eller vesteuropeiske sosialdemokratiene om nye grep som måtte til? Eller var det noe som var ganske fjernt?

Bye: Det var den løpende dialogen med de nordiske partiene som var det mest interessante og fruktbare, og erfaringer ble utvekslet i den tiden. Men hvis du snakker om partiledelsen, som leder for partikontoret og organisasjonen, så var det ikke sånn at vi der hadde en ideologisk debatt. Det var pragmatisk, nå gjentar jeg jo det gang på gang her. Det var hvordan vi skulle arbeide fram et opplegg som løste de problemene og de oppgavene som vi trodde og mente at folk var opptatt, som vi grep fatt i. Og vi skulle da løse dem først og fremst på fellesskapets

basis. Det med kommersialisering og så videre var ikke noe tema den gangen. Men det nordiske samarbeidet spilte inn. Jeg har jo opplevd både Erlander, Palme, Carlsson og Anker Jørgensen. Men særlig med svenskene var det en veldig interessant politisk diskusjon om erfaringer og oppgaveløsninger og hvordan man skulle posisjonere seg.

Helle: For svenske historikere påpeker jo gjerne at denne perioden fra 1978/79 og fram til 1982 er veldig vesentlig for det som skjer innenfor det svenske sosialdemokratiet.

Bye: Ja.

Kjeldstadli: Noe av bakgrunnen for at vi i det hele tatt dannet dette Forum for samtidshistorie, var en følelse av at det hadde skjedd en eller annen form for større skift i Norge, i den sosialdemokratiske orden, i den liberale orden, en type endring, kanskje på 1980-tallet, hvis man skal bruke tiår. Er du enig i at det har vært en endring i både tenkning og politikk når det gjelder organiseringen av samfunnet?

Bye: Jeg har jo sett det. Men jeg er neppe den rette personen til å lage en analyse eller beskrive en opplevelse. Noe knytter seg da til at jeg er den jeg er, altså med pragmatismen, i de jobber og posisjoner jeg har, og jeg har ikke vært spesielt ideologisk engasjert. Jeg er en pragmatisk sosialdemokrat som formet meg i Finnmark, og analysen av den perioden som du der trekker fram, tror jeg dere får bore i andre personer enn meg.

Kjeldstadli: Ja. Men et synspunkt som har blitt satt fram – vi har delvis vært innom det – er at perioden preges av en mye mer pågående mediesituasjon. Mediene krever åpenhet, åpne landsmøter, de krever innsyn, folk skal stille og vise fjeset sitt på fjernsyn, altså at mediene har gitt helt andre produksjonsvilkår for å drive politikk.

Bye: Ja, det har vi jo ikke snakket så mye om her, men medienes rolle er ganske avgjørende for den fasongen som politikken fikk etter hvert, både i måten å drive på og markere seg på. Det var ikke lenger organisasjonen, altså partimøtet, kursene, konferansene, som blei arenaen, det blei mer indremedisin, mens den politiske kampen, den politiske profileringen, det politiske budskapet går i mediene. Og det er jo en utvikling som har skjedd gradvis til å bli i store sprang. Nå er politikk noe helt annet enn organisasjon.

Kjeldstadli: Hvilke virkninger får det for muligheten for å drive politikk at mediene er så på en?

Bye: Nei, det vet jeg ikke. Men en ting er helt sikkert, det skiller ut personer. Det er personer som mestrer det, som kan det der. Personer av min type passer ikke i det bildet. Jeg kommer ikke i farten på hvem det er, ja, vi snakka om Yngve her i stad, noe av den siste mohikaner på arenaen, men han mestret det jo. Media bidrar til å skape et oversjikt og et undersjikt. Og undersjiktet – jeg er medlem av Simensbråten og Ekeberg Arbeidersamfunn, vi er tolv–tjue mennesker på møtene, som før var femti–seksti.

Kjeldstadli: Men du har mestret det politiske intervjuet som kommunikasjonsform, det vitner jo dokumentasjonen her om.

Bye: Ja, det er ikke jeg den rette til å bedømme, men jeg tror nok jeg ville hatt store problemer i dagens mediebilde. Jeg har til dels et temperament, og den der sensurknappen som skal hoppe opp og slå ut, den er ikke helt med. Så jeg ville ha vært en katastrofe i denne tiden.

Bergh: Litt tilbake til det politisk-ideologiske klimaet i Arbeiderpartiet på 1970-tallet. Du understreket din egen pragmatisme og at mye av den politiske dynamikken var preget av pragmatisme. Men noen mer sånn ideologisk interesserte må det jo ha vært, og noen må vel ha vært mer politikkskapende enn andre? Jeg kunne ha lyst til å høre med deg hvordan du for eksempel har opplevd Per Kleppes rolle i Arbeiderpartiet i denne perioden. Han ble jo en sentral person på så veldig mange måter, egentlig, og var borti veldig mye. Du har vel nevnt at allerede i arbeidet med LOs handlingsprogram, det første, var han involvert som leder for dette Tenkeloftet. Så på et tenkeloft hadde han jo litt å si utover på 1970-tallet, parallelt med partiets øvrige organisasjon. Er han en slags ideolog i Arbeiderpartiet, som har stor betydning for partiets utvikling slik som du opplever det?

Bye: Ja, at han var og er faktisk en ideolog – jeg ser han vaker rett som det er – det er helt klart. Men Per Kleppes form gjorde vel at det ikke var alle som klarte å tilegne seg hans utlegninger av mer prinsipiell og ideologisk art. Jeg husker, som en illustrasjon, at Trygve Bratteli hadde den holdningen når det gjaldt notater, at han ba Per Kleppe om å ”gi meg et notat om denne saken, ikke mer enn to sider. Ikke mer enn to sider, Per, ikke mer enn to sider”. Per Kleppe kom med ti sider. Per Kleppe kan så mye, vet så mye og har tenkt så mye

at han blir ikke tilgjengelig. Han er helt åpenbart en ideolog, men ikke den mest tilgjengelige. Den som imidlertid jeg opplevde som kanskje den sterkeste ideologen, var Trygve Bratteli. Han bevarte sin pragmatisme, men han hadde jo gjennomtenkt sine holdninger og standpunkter. Jeg tror han bidro til at Arbeiderpartiet beholdt sin forankring, slik at det kunne ligge fra venstre opp mot sentrum. Men det var for Trygve en gjennomtenkt holdning. Ser vi på det han har skrevet og en del taler og sånn han holdt, så er ikke det en person som er renvasket for ideologiske betraktninger som bakgrunn for sine politiske standpunkter og handlinger.

Bergh: Og du vil plassere han, hvis jeg forstår deg rett, til venstre for sentrum? I alle fall ikke til høyre?

Bye: Ja, for all del.

Bergh: I partiet, mener jeg.

Bye: Ja.

Bergh: På hvilken måte vil du si at han heller mot venstre? Kan du nevne saker og områder eller synspunkter som begrunner det?

Bye: Han er miljøskadd, holdt jeg på å si, hele hans opplevelser har vel gjort at han fikk den ideologiske forankringen som han gjorde, hele hans opplevelser og hans forankring blei det det blei, altså. Han rokket ikke på det. Men jeg husker ikke så godt – i den diskusjonen om sosialisering, der kunne han holde mange lærde ideologiske betraktninger, men han endte i en pragmatisk vurdering, hva som var mulig eller umulig i den situasjonen vi var i, politisk og av andre grunner.

Bergh: Det er jo vanlig å bruke et ord som ”sosialdemokrat” og ”sosialdemokrati” om hovedstrømninger i Arbeiderpartiet. Hadde du et forhold til det begrepet? La du noe i det, og hvordan tror du andre oppfattet det å være sosialdemokrat? Hva var essensen i det?

Bye: Demokratisk sosialist, først og fremst, altså ingen sosialisme uten demokrati. Det at du skal ha en forankring i fellesskapet, du skal ha en forankring i et politisk begrep som det ofte

bare blir snakket om i 1. mai-talene, det er solidaritet. De som har, får finne seg i å yte til dem som ikke har. De som har mye, får bære mer av fellesbyrdene enn de som har lite – og den slags synsmåter. Ja, det forbinder jeg med en sosialdemokrat. Men sosialdemokrat handler også veldig mye om holdningen til demokratiet. Du kan utrette mye, men det må være forankret i demokratiet, det må være en demokratisk prosess, og det må være basert på de beslutningsorganene du har i samfunnet.

Bergh: Nå er jo demokrati et vanskelig begrep, og det er mye diskusjon om hva slags institusjoner som er mer eller mindre demokratiske. Fra arbeiderbevegelsens motstandere blir det jo for eksempel ofte pekt på at fagbevegelsens politiske makt er demokratisk problematisk. Har du noen kommentar til et sånt syn?

Bye: Den problematiseringen av fagbevegelsens politiske makt har eksistert så lenge jeg husker. Den var kanskje mer intens da Libertas herjet i samfunnet, enn nå. Det er en argumentasjon fra Arbeiderpartiets og LOs motstandere. Jeg oppfatter ikke det til å være noe demokratisk problem, men det er mine øyne som ser det. Fagbevegelsen velger en samarbeidspartner og har innflytelse på denne samarbeidspartnerens politiske utvikling og retning et cetera, og deri ligger også den demokratiske legitimiteten til at fagbevegelsen kan være som den er. En nøytral fagbevegelse ville vært en helt annen fagbevegelse.

Bergh: Bare for å følge den linjen videre, siden den jo har mye med ideologi og sånt å gjøre. Synes du det er naturlig at disse to leddene i arbeiderbevegelsen fortsatt har det nære samarbeidet ved å være representert i Sentralstyret og ha en felles samarbeidskomité og slike ting? Er det fortsatt en god arbeidsform?

Bye: Ja, i mine øyne er det det. Det vil være en ulykke for begge parter hvis man ikke vedlikeholder dette. I det øyeblikket man skiller disse to, så har man ikke lenger noen arbeiderbevegelse i Norge. I diskusjonen rundt Valla-saken syntes jeg det var helt uinteressant å høre på debatten om hvem skulle være formann i valgkomiteen. LO-formennene har ikke alltid vært formenn i valgkomiteen, det er bare tull. Men det avgjørende var jo selvfølgelig om LO-formannen sitter i Arbeiderpartiets sentralstyre. Det er forankringen. Og det løste man elegant.

Bergh: Sånn som du opplevde det, har fagbevegelsen – som jo er politisk mer mangfoldig – vært mer radikal enn partiet jevnt over?

Bye: Nei, men det finnes radikale celler. Jeg husker ikke navnet på disse forbundsformennene, men det har vært noen grupperinger som fremstår som radikale, og gjerne da i allianse med Arbeiderpartiets radikale fløy. Jeg oppfatter at på den måten er fagbevegelsen et slags speilbilde av partiet. Og noen sånne spesielt radikale strømninger – han kameraten i Transportarbeiderforbundet, Per Østvold, som jeg synes er en veldig oppegående fyr, verbal og sånt noe, han er tilknyttet SV, et parti som mener å fremstå som mer radikalt enn Arbeiderpartiet. Jeg oppfatter ikke han som særlig radikal, han kunne godt hatt plass i Arbeiderpartiet.

Men, du vet, i den tida jeg opererte, så laget vi jo all verdens snubletråder for at man ikke skulle få noen som ikke var Arbeiderparti-medlem eller Arbeiderparti-tilhenger som forbundsformenn eller medlemmer i forbundsstyrene. Vi kartla jo, og vi sendte ut advarsler mot den type mennesker. Så alt i alt har det ikke innenfor fagbevegelsen vært noen radikale grupperinger som har skapt noen problemer der, utover det som har blitt skapt i Arbeiderpartiet.

Kjeldstadli: Et annet tema fra 1970- og 1980-tallet. Vi har nå snakket mye om partiet og bevegelsen, og så har vi vært litt innom SV, men det finnes jo noen andre partier i dette landet òg. Fra ditt utkikksted – hadde du noen kontakt med borgerlige politikere? Er det noen som har spilt en rolle som utfordring for Arbeiderpartiet? Eventuelt den debatten om mulige støttepartier hvis Arbeiderpartiet ikke fikk rent flertall. Sånn som du husker, hva tenkte du for eksempel om mulige støttepartier?

Bye: Nei, det var vel nærmest som å banne i kjerka. Men jeg husker Trygve Bratteli en gang på et landsstyremøte nede i Moss kom med en del synspunkter på at man kunne ikke regne med at Arbeiderpartiet for all framtid ville ha en slik posisjon at det nærmest var automatisk regjeringsparti. Det ble slått stort opp, men så døde det hen. Neste gang jeg var i kontakt med dette, var da jeg på slutten av min partisekretærperiode antydte at et samarbeid med Kristelig Folkeparti ikke ville være noen umulig sak. Det var slik at da jeg analyserte valgresultatet og sånt noe, var Kristelig Folkepartis velgergrunnlag omtrent sosialt identisk med Arbeiderpartiets. Vi hadde det med kristendommen og de greiene der, men det var ikke verre enn at det kunne gå – og det fikk jeg mye pepper for da. Men kontakt med de andre? Litt med

Høyre, det var Clemet som var partisekretær da [Fritjof Clemet, trans.anm.] jeg var partisekretær i Arbeiderpartiet. Vi hadde god kontakt og drøfta hvordan vi skulle holde Kommunistpartiet utenfor debatten i NRK, og det lyktes et par ganger. Men igjen så var det Youngstorget som var min arena, og jeg opererte ikke i Stortinget og overfor de andre politiske partiene.

Kjeldstadli: En person vi har vært noe innom, men kanskje ikke har prøvd å bedømme som helhet, er Gro Harlem Brundtland. Du sa at hun var sterk som leder. Men hvis du skulle si noe mer om hvor stor rolle du tror hun har spilt for – ja, nå var du ikke så mye med på at det hadde skjedd et stort skifte. Men i alle fall for den grad av skifte som har vært, i hvilken grad var hun en slags styrende aktør?

Bye: Nei, hun [Bye bruker formen henner – gjengitt i klammeform videre, trans.anm] holdt jo arenaen såpass lenge at det er klart at hun [henner] fikk stor innflytelse og har hatt innflytelse på stoda i dag. Noen analyse av det kan jeg heller ikke gi dere, men at hun [henner] var en leder som vokste og klarte å forsvare sin posisjon som fremtredende politiker, der er jeg ikke i tvil om. Men hun [henner] har ikke humoristisk sans. Jeg husker alle disse jævla kollisjonene hun hadde med Willoch, det var forferdelige seanser i TV. Så bestemte vi oss på en regjeringsskonferanse at vi skulle snakke lite grann med 'a om det der. Kan du ikke liksom være litt mer løs og humoristisk? [lager brummelyder som skal forestille Brundtlands svar, trans.anm.] Og så sa jeg du må enkelte ganger si at du, ta litt selvransakelse, det skader ikke. [lager brummelyder som skal forestille Brundtlands svar, trans.anm]. Men, du verden. Humor og selvransakelse var ikke hennes greie.

Bergh: Men hun blir jo ofte fremstilt som en byråkratisk politiker, altså pragmatiker er et bedre ord. Men det du sier, er jo at hun egentlig har en klar ideologisk dimensjon i sitt virke som partileder og statsminister, i og med at hun bringer partiet, kanskje relativt bevisst, skritt for skritt mot sentrum eller ut mot høyre ved å åpne for – ja, jeg kan nevne denne frihetsdebatten, det berømte landsmøtet i 1987, for eksempel – en mer pragmatisk holdning til privatisering og sånne ting. Er ikke det ideologi?

Bye: Jo, det er vel det. Jeg ber om at dere innkaller henne, og så får dere alle disse greiene. [Latter].

Bergh: Ja, men vi har lyst til å høre hvordan du som har fulgt dette –

Bye: Nei, men etter at vi nå har snakket frem og tilbake, så er det ikke det at jeg har blitt overbevist og av den grunn sier det, men det er klart at hun [henner] har ansvaret for det som skjer i den tiden. Hvor bevisst eller ubevisst det er, det veit jo jeg ingenting om, men realiteten er at det skjedde i hennes periode. Jeg nevnte at hun var arkitekt for dette her, jeg vet ikke hvor gjennomtenkt eller om hvem som styrer kreftene, eller om kreftene styrer hvem, det kan ikke jeg si sikkert. Hun [henner] kommer fra en pragmatisk familie. Gubbe Harlem var en pragmatiker, sånn som jeg opplevde han, og mora, som jobba i stortingsgruppa i mi tid, var vel også det, de så vel at løsninger, det er det som må til der borte. Og en lege skal jo forsøke å få folk friske, så –

Kjeldstadli: Det viktigste er å ikke skade –

Helle: Ja, du nevnte jo sjøl tidligere dette med klassebakgrunn, og det er jo litt interessant hvis en ser på – du oppfatter deg jo som en pragmatisk politiker, men med bakgrunn helt klart i arbeiderklassen, mens Gro Harlem Brundtland er en pragmatisk politiker, men kanskje med bakgrunn i en litt annen klasse, altså i middelklassen. Kan det ha noen betydning for hvordan du ser for eksempel på kollektive fellesskapsløsninger kontra individ? Kan det ha hatt noen betydning for det vi snakker om her?

Bye: Nå har jo Arbeiderpartiet alltid hatt en kvote av intellektuelle som har gjort seg bemerket. Den der klassebakgrunnen til Gro er jo en ting man bruker mot dama, uten at jeg vil si at hun [henner] var så mye dårligere enn meg, holdt jeg på å si. Det vil jeg ikke påstå.

Kjeldstadli: Ja, så går vi enda litt opp i tid, til dagens lederskap. Det som slår meg, er at på en måte markerer du veldig tydelig i noen av uttalelsene i intervjuene en distanse, en kritikk til – ja, vi kan komme tilbake til begrepet ”teflongenerasjonen”. Jeg tenker på standpunktene de inntar. Er de så forskjellige fra dem du selv hevder? Jeg oppfatter at de har vært åpne for andre løsninger enn offentlig eierskap, de har lagt vekt på en type avslapning på regulering av økonomi, ikke gå for langt i retning av skattelegging – altså synspunkter som jeg synes jeg ser i dine utsagn også. Det jeg egentlig lurer på, er hvor mye er det en politisk forskjell, og hvor mye er det en forskjell i stil, i form, i personlighetstype?

Bye: Det er vel en blanding. Men jeg opplever vel Jens som en sort teflonprodukt. Jeg opplever han ikke som den veldig sterke lederen. Hva han er bevisst og ikke bevisst, det veit jeg ikke, men det jeg ser og som forundrer meg, er jo hvordan man – ta for eksempel denne sykehusgreia, hvor kommersialiseringen har tatt styringen på sykehusene. Enten har han sovet i timen, eller så er det en formidabel glipp. Og du kan finne det der på en rekke områder, helt ned i Oslo kommune, som jeg følger lite grann med i, hvor spørsmålet om sykehjemsplasser nå selges av Rådhuset til de enkelte bydeler, og når de nå får litt forhøyet budsjetttilgang, så drar Rådhuset tilbake de penga igjen ved å høyne prisen på sykehjemsplasser. Den formen for politikk drives nå omkring i Norge, og det ser ikke ut til at noen griper fatt i det. Det er en glidning over den streken som jeg har sagt, altså fra midten og over til venstre, det sklir i helt gæren retning – til dels under akkompagnement fra den der alltid bjeffinga fra Fremskrittspartiet. Fremskrittspartiet er jo ikke noen politisk parti, det er et oppsamlingsheat, de har blitt flinke til å flyte på en del av strømmingene og holdningene i samfunnet.

Kjeldstadli: Men grensa mellom nødvendige omstillinger og endringer i eiendoms- og omsetningsforhold, for eksempel på den ene sida samferdselsbedriftene som vi var innom, og det du kaller kommersialisering, altså gæren kommersialisering – det er kanskje ikke så lett å trekke en klar grense der, kanskje ikke så lett å stille opp kriterier for hva som er riktig og galt. For noen vil jo si at dette har en viss slektskap, ja, at det er mer av det samme. Men som du selv sa, så er det mulig å si at det er fornuftig, mens det er urimelig eller –

Bye: Ja, det der med sykehusene er helt åpenbart urimelig, og det finnes på mange nivåer nedover i samfunnet. Resultatet er at det er komplett umulig å være i dette samfunnet uten at du må akseptere en form for privatisering. Jeg går med på at det i visse sammenhenger er en riktig løsning. Jeg går vel med på at søppelet kan tømmes like godt av private som av kommunale, jeg tør ikke si det høyt utafør her, men sånn er det. Men for det første skal samfunnet ha styring med det som foregår, og for det andre synes jeg det går – ja, når statens og kommunenes regnestykker blir kommersialisert og hvorvidt det lønner seg og sånn, så er det gærent etter min mening. Ja, den utviklingen ser jeg nå, og den er den motsatte av radikalisinga vi snakket om. Men jeg snakker ikke med så veldig mange mennesker om dette, men jeg snakker til bikkja om det.

Kjeldstadli: Ja, vi begynner kanskje å nærme oss en –

Bergh: Vi har jo vært innom en del personer, viktige og mindre viktige. Det var en du nevnte der ute på gangen før vi gikk inn, som jeg også kunne være interessert i at du sier litt om her nå, nemlig Rolf Hansen, litt om hans profil og betydning.

Bye: Vaktmesteren! Han fikk navnet vaktmesteren fordi at han endte som forretningsfører i Folketeaterbygningen. Han har jeg kjent siden han var Framlagsleder, så da jeg kom inn i Framfylkingen i sin tid, blei han sekretær i Oslo Arbeiderparti og formann i Oslo Arbeiderparti. Han satt i regjeringen som miljøvernminister og som forsvarsminister. Det var en meget solid støttespiller for partiledelsen. Det var og er fortsatt vesentlig at en har et Oslo-parti som ikke er i direkte konfrontasjon med landspartiet. Rolf Hansen var en garantist for stabile, gode samarbeidsforhold. Han fikk stor innflytelse gjennom sin plass i Sentralstyret og kunne vel også ha blitt partileder istedenfor Gro hvis han hadde sagt ja til det, men han skygget unna. Jeg vet ikke hva som hadde gått tapt og hva som hadde vært vunnet, ved at han hadde tatt en jobb som partileder i en mellomperiode, men jeg tror ikke det ville ha vært noe skadelig, verken for Gro eller for Arbeiderpartiet. Rolf Hansen var en tillitsfull person, og han hadde makt. Alle visste det, og de behøvde ikke å utfordre han. Han var en førsteklasses partigrunnsten, altså. Det er synd at dere ikke har fått snakket med han – veldig *outspoken* – han får de beste attester.

Bergh: Jeg vet ikke om du vil si noe om utviklingen av partisekretærrollen og dem som har besatt den stolen etter deg? Vi snakket jo litt om Haakon Lie før, du må gjerne si litt mer om han òg, men det har jo vært en rekke etter deg. Og du har sikkert med spesiell interesse observert hvordan den rollen fylles på ulike måter. Jeg vet ikke om du vil gi til gode noen oppfatninger om hvordan du synes det vervet er blitt ivaretatt?

Bye: Nei, det. Litt spøkefullt – jeg var til stede da Obrestad presenterte sin bok om Einar Førde, og Martin Kolberg var også der. Så var det en som spurte: Hvilke partisekretærer har det vært mellom deg og Martin Kolberg? Arbeiderpartiet har hatt tre partisekretærer mellom meg og han. Nei, jeg synes vel at helt til Martin kom inn i bildet, så – ja, Ivar Leveraas tilhører samme generasjon, og jeg går ut fra at det er en person som dere tar en prat med. Men etter Ivar, han tømmerhoggeren nede fra Vestfold –

Kjeldstadli: Dag Terje –

Bye: Ja, Dag Terje [Andersen, trans.anm.], ja. Og så var det ei dame, Solveig et eller annet –

Kjeldstadli: Torsvik, ja.

Bye: Ja, jeg sier hva jeg mener, og jeg tror ikke det var så veldig vellykket. Jeg tror ikke det var så veldig vellykket.

Bergh: Så var det Jagland.

Bye: Ja, jeg ville forbigå det i taushet, da. [Latter]. Jeg synes heller ikke det var så veldig vellykket. Men det skyldes vel kanskje at jeg aldri har vært så overbegeistra for han, så jeg dømmer han i lys av det for å være helt ærlig. Men jeg trøster meg med og jeg sier til Martin Kolberg at han er den beste etter Haakon Lie – i den utstrekning man skal begynne å måle noen, altså.

Bergh: Hva er det som gjør han til den beste?

Bye: Han er så genuint engasjert i den jobben han har, han er partiets mann, han er pålitelig og respektert. Etter hvert gjør han seg til og med i media, jeg er ikke helt sikker på om det er bra i det lange løp, men han er tvers igjennom, hvis jeg skulle tegne et idealbilde av en som passer, så er han sosial. Han er opptatt av helsa til Reiulf og ringer til Haakon for å høre om han kan hjelpe han, og sånt noe. Og ikke bare dem, men også de gamle ansatte på partikontoret. Han sørger for at vi fossilene kommer ned der en gang iblant og får en kopp kaffe og sånt noe. Så han har følehorn, og han har nå fått en makt som han fikk anerkjennelse for på siste landsmøte. Det var partiformannen sjøl, som i formuleringer ga Martin en attest som han skal være glad for. Partiet er i trygge hender når det er Martin som leder.

Når det gjelder Haakon, så er han en spesialitet. Det finnes jo ikke maken til person, og han må ses i lys av sin tid, og at han er fargeblind. Han kan bare hvitt og svart, men det er Haakon. Han er en intellektuell begavelse, og han er en mann som Arbeiderpartiet har mye å takke for, men som også har kostet en del. Haakon liker ikke meg, trur jeg, men jeg liker han.

Bergh: Med unntak av Martin Kolberg får jeg et inntrykk av at du snakker med et litt mer positivt engasjement om eldre tiders politikere, hvis vi kan kalle det det, 1960- og 1970-tallet?

Bye: Da snakker du om mine, da, veit du.

Bergh: Ja, er det et uttrykk for at du synes at kvaliteten i det politiske liv er blitt redusert? Er det et allment uttrykk du sitter igjen med?

Bye: Altså kvalitet, hva skal du legge i det begrepet? Det som jeg mener – og det trur jeg jeg var inne på rent innledningsvis – er at det er mennesker med en helt annen bakgrunn, det er profesjonelle politikere som kommer fra institusjonen her og ned i stortingsgruppa, som nå har en 23–24 gruppesekretærer som støtter komiteene og sånt noe. Jeg kjenner én som har vært i nærheten av et fabrikkgolv. Det er folk som ikke har noen følelse med innsiden av bevegelsen, de tenker med huet, og det er gode hoder, men de tenker ikke med hjertet, altså. De har ikke følelser – igjen som jeg trur jeg sa innledningsvis – politikk handler om følelser. Og ut av følelser springer det holdninger. Men begavede er de, herregud, de er sosialøkonomer, jurister er det vel også, og statsvitere i fleng. Sosialøkonomer er det nå for øvrig noe jævelskap.

Kjeldstadli: Ikke så mange historikere – Anniken Huitfeldt, kanskje.

Bye: Ja, nei.

Bergh: Ja, sosialøkonomene, ja. De har jo prega partiet på veldig mange måter og satt et politisk stempel på partiet i høyeste grad. Og når du karakteriserer det som du gjorde nå, så ble jeg jo litt nysgjerrig på hva du tenker.

Bye: Nei, når jeg graver inn til kjernen – kanskje jeg skulle skrive noe om det – så er Norge regjert av sosialøkonomenes diktatur. Ikke minst bygger det på erfaringer fra Finansdepartementet, som er sjølve rottetiret. Der finner disse folka ut hva som er mulig og ikke mulig økonomisk. Og ta meg på alvor på at finansministere var fjorten dager i det departementet, og da var 'a omskolert! De som ikke er sosialøkonomer og kommer inn i Finansdepartementet, blir fort valsa ned til de blir mer sosialøkonom enn sosialøkonomene. De blir så ansvarlige, og så ”går ikke og kan ikke og må ikke” og ”konsekvensen”. Og handlingsregelen får du huske på da. Så nei, det der. Men det er jo riktig som du sier, og de var jo sosialøkonomer, altså Brofoss-typen og hele det der og Per Kleppe. Og vi har en statsminister nå, han er vel også sosialøkonom. Så jeg har ikke noen stor tro på dem som

politisk styrende element. Tvert imot synes jeg de er sinker, men dette er høyst frimodig, da. Du må ikke si det til noen.

Bergh: Men man kunne jo godt si at sosialøkonomene har noe av æren for pragmatismen. De bringer politikken ned på jorda og ser hva som er mulig, skaper realistiske rammer rundt ting, får gjort ting som det er mulig å gjøre. Er det ikke tross alt et slags slektskap mellom den sosialøkonomiske tenkningen og din egen pragmatisme?

Bye: Ja, min pragmatisme ville jo ha gått litt lenger i hvert fall, hvis det ikke hadde vært for dem. Da ville trekrafta i NSB vært noe bedre! Neida, men den typen kunnskaper, akademiske kunnskaper – alt godt sagt om dem – når de blir lederskapet i partiet, så mener jeg at man går glipp av noe som handler om forholdet til dem vi egentlig skal representere. Altså det brede lag av befolkningen, og de som gjør jobben i samfunnet.

Kjeldstadli: Et lite sluttema som jeg kunne tenke meg å bringe opp. Du har i de siste tjue åra virket som konsulent, og du har også hatt et betydelig antall styreverv i forskjellige sammenhenger. Det er to spørsmål. På den ene sida: Er det erfaringer fra ditt tidligere yrkesliv, altså som sekretær og minister, som er nyttige? På den andre sida: Er det grenser for hva man kan gjøre som konsulent ut fra gamle nettverk? Når jeg spør, er det fordi dette er en rolle som flere med samme erfaringsbakgrunn jo fyller, og som åpenbart er en viktig figur i måten det norske systemet sys sammen på.

Bye: Nei, min konsulentkarriere springer jo først og fremst ut av et fag som jeg mener jeg har en viss forutsetning for å kunne, nemlig reiselivsbransjen. Der opererte jeg en del år og jobbet såpass lenge og såpass langt inne i det at jeg mener at jeg kunne norsk reiseliv nok til å kunne gi folk, kommuner og bedrifter råd om det. Det gikk veldig mye på det. Men så var det helt åpenbart at mange opplevde at den kombinasjonen av politisk forankring, politisk kontaktflate, også kunne være nyttig, så det var en kombinasjon også. Og så var det vel en eller annen form for dårlig samvittighet et eller annet sted i systemet som gjorde at ”la han nå få litt å pusle med”. Men konsulenttilværelsen var en grei måte å avrunde arbeidslivet på. Jeg tjente til livets opphold, ikke i nærheten av det millionbeløpet som ble påstått i pressen, det så jeg aldri noe til, men jeg levde på det.

Kjeldstadli: Når man har bakgrunn fra det politiske systemet og så virker som konsulent, er det noen spilleregler du mener bør følges?

Bye: Ja, det er et spørsmål om lobbyvirksomhet, blant annet. Nå er det å drive lobbyvirksomhet en legitim greie i demokratiet. Jeg ser at Stortinget lurer på hvorvidt de skal regulere dette her. Men det er klart at det finnes en del etiske regler for hva du kan gjøre når det gjelder politisk kontaktflate. Det trur jeg at jeg stort sett har ivaretatt. Jeg hadde den fordel, selvfølgelig, at det var sjelden jeg fikk nei når jeg ba om et møte med en eller annen politiker, i og for seg ekspedisjonssjefer og den slags ting. Men jeg trur ikke jeg misbrukte det. Men det er en ting som det er enkelt å gjøre opp med seg sjøl, om hvorvidt jeg skulle gå ned i Samferdselsdepartementet og ta kontakt med en ekspedisjonssjef som jeg hadde et meget godt forhold til, og si: "Hei, kan ikke vi gjøre det?"

Kjeldstadli: Skal vi – ja?

Bergh: Hvis det er lov å være litt springende nå?

Kjeldstadli: Jo, vi har lov til det, vi.

Bergh: Det har for så vidt tilknytning til et hovedtema her, om hvordan arbeiderbevegelsen som et større system utviklet seg. Vi har vært inne på medias og pressens, for så vidt A-pressens utvikling. Det at man helt har tapt den gamle partipolitiske pressen, har vært et veldig markant utviklingstrekk. De fleste er jo veldig lykkelige for den utviklingen. Men det går an å se den på ulike måter, og har man tapt noe samtidig?

Bye: Ja, helt klart etter mitt skjønn. Jeg vet at jeg er en av de få. Det at man ga slipp på talerør i media, i form av aviser og blader, har ikke vært til noen fordel for Arbeiderpartiet, tvert imot. Man kan snakke veldig mye, også i demokratiets navn, om hvorvidt et politisk parti skal ha en avis, og at det nærmest er noe umoralsk at man har en avis som taler partiets sak og først og fremst partiets sak. Jeg synes det var en fordel. Jeg kan ikke øyne hvilke enorme fordeler vi har hatt i Oslo av at *Arbeiderbladet* forsvant ut av Arbeiderpartiets og LOs hender. Det kan ikke jeg begripe, men det er mer intelligente folk enn meg som begriper det bedre. Det var et partiorgan, og som jeg sa innledningsvis: Faren min leste *Arbeiderbladet* og visste hva han skulle mene. Det kan du ikke gjøre lenger når du leser *Dagsavisen*. Ja, den eneste er

han gode venn Strand [Arne Strand, trans.anm.], som holder piffen. Men når han forsvinner, er den avisa plattfot, politisk plattfot, og nå blir den sannsynligvis solgt til en eller annen mediemogul et eller annet sted i England.

Bergh: Fortsatt er jo for eksempel LO en stor medieeier og har dette A-pressekonsernet som har stor innflytelse på fjernsynskanaler og så videre. Det står jo frem nærmest som en ren kommersiell virksomhet.

Bye: Det er ikke noen Olav Brunvand som sendte ut med jamne mellomrom det han hadde høstet i stortingsgruppa og fått innspill fra partikontoret på røde flak, som da ble gjengitt i tilpassede former rundt omkring i hele landet i A-pressen.

Bergh: Så dette har noe med ditt syn på kommunikasjonens betydning, og det er en forbindelse mellom dette og det vi snakket tidligere om Idéko og om at når ting må formidles, så må man ha egne organer til det.

Bye: Man må ha egne organer. Jeg har vært borti en del diskusjoner om det, og hvor jeg stort sett har blitt ensom omkring det der. Det tar jeg til etterretning. Men jeg er dypt uenig i at man slapp fra seg den måten å meddele seg til publikum på – til velgerne på.

Helle: Helt ensom er du vel ikke, for nå skal jo LO i Trondheim starte opp igjen en ukeavis. Ser du på det som et lite blaff, eller er det et uttrykk for at det synspunktet du har, kanskje kan vinne gjenklang igjen?

Bye: Ja, jeg ønsker dem all lykke. Men vet du, det er mulig at tingene har gått tapt såpass mye at det ikke er regningssvarende, jeg vet ikke. Jeg var jo med da oppløsningen skjedde i spørsmålet om – *Arbeiderbladets* redaktør var jo valgt på landsmøtet, han hadde et politisk verv, men det forsvant med Reidar Hirsti. Og dermed var ballen i gang.

Bergh: Når vi er inne på Reidar Hirsti, er det jo fortsatt veldig ulike synspunkter på hvorfor han gikk av som redaktør. Noen sier at han ble for frimodig, det ble så å si for høyt under taket. Andre legger vekt på at han var med på å kjøre avisa i senk økonomisk. Du satt jo midt oppe i det og kunne følge denne prosessen.

Bye: Med den saken kan du si at det var en blanding. Reidar klarte først og fremst ikke å tilfredsstille LO redaksjonelt, men heller ikke i partikontoret. Og det kom parallelt med at avisen også fikk økonomiske problemer. Svaret på det var at han måtte gå av. Han måtte byttes ut med Einar Olsen, som da kom inn og var en helt annen drivkraft. Ansvarer for den operasjonen, det har jeg, Tor Aspengren og Jens Christian Hauge. Jeg reiste til Stockholm da Trygve var på et møte i Nordisk Råd, og presenterte han for hva vi var kommet fram til, at Reidar måtte gå. Han var ikke overbegeistret, men bøyde seg for det og la den fram i sentralstyret. Det var en brutal greie overfor Reidar, men realiteten og den redaksjonelle utviklingen og pengebehovet fra LO – Odd Højdahl var sterkt inne i bildet – var av en sånn art at penger skulle de fortsatt få, men ikke med Reidar Hirsti ved roret. Det finnes ikke noen annen versjon enn den der som er riktig.

Bergh: Både – og, men altså –

Bye: I hvert fall, du kan si hva, høna eller egget? Kan man diskutere her i hvilken rekkefølge? Jeg ser i mine notater, men dette dukker altså opp da, det kommer opp samtidig. Den redaksjonelle furtenheten hadde nok vært lenge, og særlig vil jeg tilskrive den Odd Højdahl, som mente han skulle ha mer igjen for penga. Når pengebehovet økte, blei det en kombinasjon av ting som Reidar ikke kunne overleve. Men det var ingen hyggelig operasjon.

Vi hadde den samme med *Aktuell*. Jostein Nyhamar irriterte LO grenseløst, samtidig som behovet for økonomisk støtte økte. Det gikk heller ikke i hop. Jeg var dypt uenig i den operasjonen, ikke for å forsvare Jostein Nyhamar, men jeg mente at vi fortsatt skulle ha et ukeblad som konkurrerte med *Nå!*, var det vel. Jeg hadde jo solgt *Aktuell* på arbeidsplassen i sin tid også. Nei, det hadde ikke noe med det å gjøre, men jeg syntes vi skulle opprettholdt det ukebladet. Men det var ikke tale om. Ikke tale om. Så penga har også makt i arbeiderbevegelsen.

Kjeldstadli: Ja, jeg føler kanskje at vi begynner å nærme oss et punktum. Er det noen temaer du på forhånd hadde tenkt eller hatt lyst til å ta opp?

Bye: Nei, jeg synes vi har vandra fram og tilbake over mye. Hvorfor jeg har skrevet Golda Meir og Tito her, vet jeg ikke. Det er ikke dere noe særlig interessert i. Men jeg har laget en oversikt over mennesker jeg har møtt, det er ikke noen sammenligning, men Golda Meir og Tito og Erlander, Palme, Lipponen. Jeg har jo møtt en del personer gjennom livet på ulike

plan som har bidratt til at jeg har fått en del innsyn i mennesker og personligheter og mennesker med manglende personligheter. Jeg har sittet på Golda Meirs kjøkken, et dønn politisk kjøkken, i Tel Aviv.

Kjeldstadli: Siden du nevner det, er det noen av dem du tok så sterkt inntrykk av at du syntes du lærte noe av dem?

Bye: Neida, jeg lærte ikke noe av Golda Meir, bortsett fra at jeg forsto at det var en usedvanlig sterk personlighet. Og når det i tillegg var en kvinne, så gjorde det et veldig sterkt inntrykk på meg. Hun [henne] forklarte tydelig for meg hva som er Israels dilemma: ”Mister B, vi kan ikke tape en krig. Israel kan ikke tape en krig. Da er nasjonen utradert.” Så de slåss hele tiden med ryggen mot veggen, og fred i Midtøsten er ikke et fag som jeg vil gå inn på eller tenne forhåpninger om.

Bergh: Ellers nevnte du nå, hvis jeg hørte riktig, mest politikere i tillegg til Golda Meir og Tito, altså svenske og finske politikere, ikke danske. Så spørsmålet er om din orientering i sosialdemokratiet spesielt har gått til Sverige og åpenbart ikke til Danmark? Og hvorfor har det blitt slik?

Bye: Jeg veit ikke. Men det har noe med – altså, svenskene, Sten Andersson som var min samtidige, var en flott fyr og veldig fin å samarbeide med. Han var alltid hjelpsom, og jeg kunne kontakte han og få drøftet ting og så videre. Han var en meget forstandig fyr. Og så var det imponerende politikere, Palme, for eksempel, som jeg jo fikk anledning til å være i nærheten av, og Erlander. I tillegg til det var vi innom dette med overvåkning her i dag. Jeg var jo samarbeidspartner med svenske IB, som var etterretningsorganisasjonen i Sverige. Det var Sveriges offisielle etterretningsorganisasjon, men samarbeidet med arbeiderbevegelsen. Så jeg lærte også gjennom den mye interessant om svensk politikk. Men Danmark – det var alltid koselig å komme til København. Det startet med en snaps og enda sterkere greier ved frokosten, eller lunsjen, som det heter. De var trivelige folk. Men jeg husker faktisk ikke navnet på den samtidige partisekretæren, han har jeg ikke i hodet mitt. Lipponen i Finland hadde jeg en god del kontakt med. Finnene er jo veldig spesielle, og jeg husker han fordi han snakket godt svensk og selvfølgelig også engelsk. Men når diskusjonen rundt bordet blei for vanskelig, så kunne han ikke noe annet enn finsk.

Bergh: Hva med tysk sosialdemokrati?

Bye: Nei.

Bergh: Willy Brandt?

Bye: Ja, Willy Brandt har jeg truffet som menneske, men ikke på noen politisk plattform. Jeg er en stor beundrer for det jeg har lest om han og hørt om han.

Kjeldstadli: Ja, skal vi si tusen takk, for det gjør vi. Tusen takk!

Bye: Hvis jeg har vært til nytte, så er jeg glad for det, og hvis jeg ikke har vært til nytte, så er jeg også glad for det.